

PLATÓN

LAKOMA

(Fordította: Jánosy István)

Szereplők: Apollodórosz és barátja

APOLLODÓROSZ

Azt hiszem, nem gondatlan-váratlanul ér kérdezősködések. A minap éppen hazulról, Phaléronból iparkodtam be a városba, mikor hátam mögül egy ismerősöm meglátván messziről, megszólított, sőt még tréfát is csinált a megszólításból:

- Phaléroni Apollodórosz - mondta -, miért nem vársz meg?

Erre megálltam és megvártam.

Ő meg így szólt:

- Apollodórosz! - az imént kerestelek. Szerettem volna megtudni, hogy s mint folyt le Agathón, Szókratész és a többiek találkozósa, akik részt vettek azon a lakomán, és mit csevegtek a szerelemről. Valaki ugyanis már mesélt nekem erről, aki Phoinixtól, Philipposz fiától hallotta, és azt állította, hogy te is értesülve vagy róla. Belőle nem tudtam kihúzni semmi értelmeset. Nos, mondj el mindent, hiszen te vagy a legilletékesebb, hogy beszámolj barátod szavairól. Ám először is áruld el, te is ott voltál azon a lakomán, vagy se.

Ezt feleltem: - Tudósítód, úgy látszik, semmiről sem volt pontosan értesülve, mert azt képzeled, hogy a kérdéses összejövetel mostanában esett meg, úgyhogy én is ott lehettem rajta.

- Én pedig úgy képzeltem - mondta ő.

- Honnan gondolod ezt, Glaukón? - folytattam. - Hát nem tudod, hogy Agathón már sok éve távol van innen? És még nincs három éve sem, hogy Szókratésszel együtt töltöttem az időt, és csak azon buzgólkodom, hogy mindennap értesülve legyek mindenről, amit tesz, vagy mond. Azelőtt csak kódorogtam, és azt hittem, teszek valamit, holott nyomorultabb voltam mindenkinél, mint te most, gondolván, minden más ténykedés előbbvaló, mint a filozofálás.

Erre Glaukón: - Ne gúnyolj, hanem inkább áruld el, mikor volt az a lakoma!

- Mi még gyermekek voltunk - feleltem -, mikor Agathón győzött az első tragédiájával, pár nappal azután volt az összejövetel, miután előbb már a kar tagjaival együtt megáldozta a győzelemáldozatot.

- Úgy tetszik, igen régen lehetett! - válaszolta Glaukón. - És neked ki számolt be róla, talán maga Szókratész?

- Zeuszra, nem! - feleltem. - Hanem ugyanaz, aki Phoinixnak is: bizonyos Arisztodémosz, az a kis növésű, örökké sarutlan küdathéni ember. Jelen volt a lakomán... szerintem akkoriban

egyike volt Szókratész legnagyobb rajongóinak. Persze Szókratészt is kifaggattam egyről-másról, amit Arisztodémosztól hallottam, és ő is pontosan ugyanazt mondta.

- Mesélj el nekem mindent! - unszolt. - Városba-utunk épp arra jó, hogy a baktatás unalmát elbeszéléssel, illetve annak hallgatásával üssük el.

Így hát menet közben róluk társalogtunk, bár, mint említettem előzőleg, nem voltam már teljesen beavatatlan. Nos hát, ha nektek is el kell mondanom, hát legyen! Különben is ha filozófiáról beszélhetek, vagy másokat hallhatok, annak fölösen is örvendek, még ha nem is nézem hasznos voltát. Ha viszont mások beszédét hallom, kiváltképpen olyanokét, mint ti - a gazdagokét, az üzérkedőkét -, csak bosszankodom, és nem győzlek sajnálni benneteket, barátaimat, amiért azt hiszitek, műveltek valamit, holott semmit se csináltak. Nyilván ti meg engem tartotok nyavalyásnak, és azt hiszem, igazatok van. De rólatok nemcsak hiszem, hanem tudom, hogy nyomorultak vagytok.

BARÁT

Te mindig csak ugyanazt a nótád fújod, Apollodórosz. Mindig csak magadat ócsárolod, és a többi embert. A te szemedben mindenki nyomorult - magad elsősorban -, csak Szókratész nem. Hogy s mint szerezted az "örjögő" csúfnevet, nem tudom, de ha megszólalsz, mindig örjögész. Ócsárolod magadat és mindenkit, csak Szókratészt nem.

APOLLODÓROSZ

Nem nyilvánvaló, hogy örjögök és holdkóros vagyok, ha így vélekedem magamról és rólatok?

BARÁT

Nincs értelme, hogy most ezen civakodjunk. Amire kértünk, azt tedd és ne mást; hanem meséld el, milyen beszédek hangzottak el ott.

APOLLODÓROSZ

Körülbelül ilyesmik... De hadd mondjam el eleitől fogva, mint nekem mesélte Arisztodémosz.

Azt mesélte, összebotlott Szókratésszel, frissen volt megfürödve, és szépen fölsaruzva, ami pedig ritkaság nála.

Arisztodémosz megkérdezte: hová igyekszik, hogy így kicsípte magát.

- Agathón lakomájára - felelte Szókratész. - Tegnap tartott győzelmi ünnepéről ugyanis távol maradtam, óvakodván a dávoriatól; inkább mára ígérkeztem el. És íme most kicsinosítottam magam, hogy szép legyek, ha szépfiúhoz megyek. Hanem te, Arisztodémosz, nem szeretnél hívatlanul is beállítani?

- De mennyire! - felelte Arisztodémosz. - Ahogy parancsolod!

- Gyere velem! - mondta Szókratész. - Hadd csúfoljuk meg a közmondást: *Jók is mennek a jó daliák lakomáira önként*, ha már Homérosz nemcsak hogy elcsavarta, de még ki is gúnyolta ezt. Mert bár Agamemnónt igen vitéz embernek ábrázolta, Menelaoszt meg renyhe dárdavetőnek, mégis, mikor Agamemnón áldozati lakomát készített, és vendégeket is hívott rá,

Homérosz úgy módolta ki, hogy Menelaosz is odatolta az orrát hívatlanul, ő, a semmirekellő, a derékhez!

Erre így felelt Arisztodémosz: - Bizony most magam is ebbe a csávába kerültem - nem ahogy te mondod, Szókratész, hanem ahogy Homérosz: mihaszna voltomban szemtelenkedem be hívatlanul egy bölcs lakomájára. Ha bevezetesz, ám lásd, mivel mentegetőzöl! Mert én nem vallom be majd, hogy hívatlanul állítok be, hanem azt mondom, hogy te hívtál magaddal!

- Majd útközben kettesben kiötljük, mit fogunk mondani - felelte Szókratész. - Induljunk!

Arisztodémosz azt mesélte, körülbelül ilyesmikről beszélgettek útközben. Szókratész azonban el-elgondolkozott, és minduntalan hátramaradt, és a rá várakozó Arisztodémoszt csak biztatta: menjen nyugodtan előre. Mikor aztán Agathón házához értek, Arisztodémosz a kaput nyitva találta, és amint mondta, csuda bolondság történt vele. Belépett, s bentről egy szolgálfiú toppant elébe, és bevezette oda, ahol a többiek heverésztek, és már-már nekiláttak a lakomának.

Megpillantván őt Agathón, így szólította meg:

- Épp jókor jössz lakomámra, Arisztodémosz! Ha más miatt jöttél, halaszd el máskorra. Még tegnap kerestelek, hogy meghívjalak, de sehogy se leltem reád. De mért nem hoztad magaddal Szókratészt?

- Én?...

Erre hátranézek - mesélte Arisztodémosz -, és sehol se látom Szókratészt. Mire kinyögtem, hogy vele, Szókratésszel jöttem, és épp ő hívott meg ide a lakomára.

- Helyes, hogy eljöttél - mondta Agathón. - Csak hát hol van ő?

- Az imént még mögöttem jött. Magam is csodálkozom, hova lett.

- Fiú! Keresd meg Szókratészt, és vezesd be ide! - fordult Agathón a szolgálfiúhoz. - Te pedig, Arisztodémosz, telepedj le Erüximakhosz mellé!

És ekkor - mesélte - egy szolgálfiú megmosta a lábát, hogy leheveredhessék. A másik fiú meg jelentette, hogy az a Szókratész visszafordult, és most a szomszédék kapuja előtt ácsorog, de hiába hívja, nem akar bejönni.

- Szód megfoghatatlan! - mondta Agathón. - Akkor hívd újra, és ne tágíts mellőle.

Ám utóbb e szavát kiigazította: - Mégse! Csak hagyd őt békén! Mert ez a szokása, közben meg-megáll, ahol épp jólesik neki, és ott ragad. Úgy hiszem, tüstént beállít. Ne zavarjátok, hagyjátok békén!

- Így legyen! Ha, Arisztodémosz, te is helyesled - tette hozzá Agathón. - Hanem, fiúk, szolgáljatok föl nekünk, akik itt vagyunk! Tálaljatok föl, amit akartok, mintha senki se parancsolna nektek, különben se szoktam ezt soha. Tegyetek úgy, mintha engem is vendégül látnátok a többiekkel együtt, szolgáljatok ki úgy, hogy méltán dicsérhessünk!

Aztán nekiláttak enni - mesélte -, de Szókratész csak nem jött. Agathón többször is érte küldött, de ő nem zavartatta magát. Végre, mikor már az ebéd közepe táján tartottak, mégis betoppant;

nem is maradt el olyan kiadósan, mint máskor. Agathón, aki épp a legutolsó helyen egyedül heverészett, így fordult felé:

- Gyere ide, Szókratész! Heveredj mellém, hogy szomszédságodban részem legyen ama bölcsességben, ami ott a kapu előtt világosult meg benned. Nyilván rábukkantál valamire, és most birtokolod, különben nem hagytad volna abba a keresést.

Szókratész letelepedett, és így szólt:

- Pompás lenne, Agathón, ha csak annyiban állna a bölcsesség, hogy ha hozzáérvén egymáshoz, csak úgy átfolynék a teltebből az üresebbe, mint ahogy a víz a gyapjúfonálon átszivárog a teli kehelyből az üresbe. Ha a bölcsesség is ilyen természetű volna, bizony fölöttébb nagyra értékelném, hogy itt lehetek melletted, hiszen, úgy vélem, belőled sok szép bölcsességgel telítődöm. Mert az én bölcsességem nagyon is satnya és állhatatlan jószág, olyan, mint az álom. A tied viszont sugárzó és szörnyen viruló, hiszen - noha még ifjú vagy - nagyon is fölfényeskedett; tegnapelőtt is nyilvánvaló lett háromezer hellén tanú előtt.

- Csfundároskodol, Szókratész! - felelt Agathón. - Ami a bölcsességet illeti, abban hamarosan párbajt látunk, te meg én, és Dionüszosz lesz a bíránk. Most azonban egyél!

Szókratész leheveredett! - mesélte Arisztodémosz -, evett, a többiek is, aztán italáldozatot áldoztak, zengedeztek az istennek, és megtették, amit ilyenkor szokás, majd nekiláttak az ivásnak. Aztán Pauszaniász kezdett beszélni, valahogy így:

- Barátaim! Most aztán hogyan ihatnánk a legkellemesebben? Magam, bevallom, ami igaz, az igaz, igen kókadozom még a tegnapi ivászat nyomán, és bizony kíméletre szorulok. Gondolom, így vagytok ti is, legalábbis akik tegnap itt voltatok. Süssétek ki, mint ihatnánk a legkellemesebben!

Erre Arisztophanész így felelt:

- Ugyancsak szívemből szóltál, Pauszaniász, hogy mindenképpen pihenőt kell tartanunk az ivásban, mert bizony tegnap magam is eláztam.

Hallván ezt Erüximakhosz, Akúmenosz fia, így szólt:

- Bölcs beszéd! Csak arra lennék kíváncsi, hogy s mint szolgál Agathón közérzete.

- Nem túl jól - felelte az. - Magam is maródi vagyok.

- No, ez kapóra jön nekünk - vélte Erüximakhosz -, gondolok az olyanokra, mint Arisztodémosz, Phaidrosz és jómagam, ha most az egyszer még ti is, a legkülönb ivók is lehervadtatok. Mert rajtunk mindig kifog az ital. Szókratész az kivétel: ő egyaránt bírja az ivást is, meg a nemivást is; neki egykutya, mit csinálunk. Minthogy úgy sejttem, a jelenlevők közül most senki se lelkesedik a borért, talán senki sem orrol meg rám, ha kimondom az igazat, hányadán is állunk a részegséggel. Gyógyító munkám folyamán eléggé meggyőződhettem róla, hogy árt az embernek a mámor, és önként semmiképp sem akarok többet inni a kelleténél, még kevésbé rábeszélni olyant, aki másnapos voltában darvadozik.

- Helyes! - vette át a szót a mürrhinuszi Phaidrosz. - Én mindig hallgatok rád, különösen orvosi dolgokban; most azonban a többiek is hallgassanak rád, ha jót akarnak maguknak.

Ezt hallván, mind megegyeztek, hogy a jelen összejövetelen mellőzik a mámort, és ki-ki csak annyit iszik, amennyi jólesik.

- Miután megegyeztünk - folytatta Erüximakhosz -, hogy ki-ki annyit iszik, amennyi jólesik neki, nincs iváskényszer; tanácsolom, hogy az épp betoppanó fuvoláslányt bocsássuk el: játsszék magának, vagy, ha kedve tartja, bent az asszonyoknak. Mi pedig ma beszédekkel múltatjuk az időt. És hogy milyen beszédekkel, erre tennék, ha akarjátok, egy javaslatot.

Mindenki biztatta és unszolta: adja elő javaslatát.

- Nos hát - folytatta Erüximakhosz -, beszédemet ugyanazzal kezdem, mint Euripidész Melanippéje: "A beszéd, amit most elmondani szeretnék, nem az enyém, hanem Phaidroszé." Bosszankodva szokta ugyanis mondani: "Nem szomorú, Erüximakhosz, hogy költők himnuszokat és magasztaló énekeket szereznek valamennyi istennek, Erószról azonban, e nagy és fenséges istenről egy költő sem zengett dicsőítő éneket? És ha a derék szofistákat veszed számba, mit látsz? Héraklészre és a többiekre buzgón írtak magasztaló szózatokat prózában is, például a kiváló Prodikosz - s ezen nincs semmi csodáltnivaló. Ám a minap kezembe akadt egyik bölcs könyve, amelyben a só dicsőítetik hasznos-áldásos voltáért, és még mennyi más ilyesmi magasztalására bukkanhatsz manapság! Míg az ilyesmikre annyi buzgalmat fecsérelnek, Erósz mind e mai napig senki emberfia nem magasztalta méltóképpen. Nem gyalázat: ekkora istent így elhanyagolni?!" - Szerintem ebben igaza van Phaidrosznak. Ezért most Erósznak szeretnék ajándékot nyújtani, és kedvét keresni, különben is úgy érzem, pillanatnyilag mi sem méltóbb, mint hogy mi, az itt jelenlevők, épp Erósz dicsőítsük. Ha ti is így vélekedtek, úgy már megvan a témánk, amivel kiadósan elszórakozhatunk. Gondolom, jobb felé haladva, sorra mindegyikünk elmondana egy Erósz magasztaló beszédet, olyan szépet, amilyet csak tud. Phaidrosz kezdené, mert ő ül az első helyen, meg aztán ő volt az ötlet értelmi szerzője.

- Senki sem szavaz ellened! - szólalt meg Szókratész. - Magam sem tagadhatom: máshoz se konyítok, csak Erósz dolgaihoz, de Agathón, Pauszaniász, sőt még Arisztophanész sem, aki szüntelenül csak Dionüszossal és Aphroditével bíbelődik, és más sem, akiket itt látok. Bár mi, az utolsó helyeken ülők, hátrányban vagyunk, mégis megelégszünk azzal, ha az előttünk ülők pompásan, szépen szerepelnek. Nos, Phaidrosz, szerencse föl! Kezdd el Erósz magasztalását!

Ezt a többiek is helyeselték, és ugyanazt követelték, amit Szókratész. Mindenkinek minden egyes szavára Arisztodémosz már nem emlékezett, és én is elfelejtettem egyet-mást az ő beszámolójából. Ám ama beszédeket, amelyeket különösen emlékezetre méltónak éreztem, most sorra előadom.

Mint említettem, Arisztodémosz szerint elsőnek Phaidrosz szónokolt. Azzal kezdte:

- Erósz nagy isten, emberek, istenek szemében méltán csodálatos sok mindenért, de nem utolsósorban származása miatt. Hiszen a legősibb istenek közül való, már csak azért is tisztelendő. Ennek bizonyítéka: Erósznak nincsenek szülei, s hogy volnának, azt nem is állítják költők, se prózárok. Hésziodosz például azt mondja: először keletkezett az összevisszaság, *rögtön utána - a tágmellű Föld, mindennek örök maradandó - széke, s Erósz*. Hésziodosszal egyetért Akúszilaosz is, hogy az Őselegy után ez a kettő keletkezett: a Föld és Erósz. Parmenidész pedig így mondja el a Minden keletkezését: *Minden istennép közül elsőnek formálta Erósz ő*. Így mindenki egyetért abban, hogy az egyik legősibb isten Erósz. Ha pedig a legöregebb, úgy számunkra a legfőbb áldás szerzője. Meg sem tudnám mondani, mi nagyobb áldás egy serdülőnek, mint ha minél előbb derék szeretőre lel, s a szeretőnek, ha kedvesére

talál. Mert akik szépen szeretnének élni, azokat kell hogy vezesse valami az életben, s ezt nem plántálja beléjük sem rokonság, sem tekintély, sem gazdagság, sem semmi más, csak a szerelem. Mi ez a valami? Ilyesmikre gondolok, mint a gyalázattól való irtózat és a szépség utáni vágy. Mert ezek híján sem állam, sem egyén nem vihet véghez nagy és szép műveket. Állítom ugyanis, ha a szerelme rajtakapják, hogy valami undokságot tesz, vagy gyávaságból megtorlatlanul eltúr - nem gyötri annyira, ha az apja látta, vagy a cimborája, vagy bárki más, mint ha a kedvese látta. És ugyanezt tapasztaljuk a szeretett fiúcska részéről is: főleg a szeretője előtt röstelli magát, ha valami rútságon érik. Ha megvalósíthatnánk, hogy egy állam vagy sereg csupa szeretőkből állna, el se képzelhetnénk tökéletesebb önkormányzatot, vagy minden undokságtól tartózkodást és egymással vetélkedést. És az ilyenek a harcban, akármily kevesen is legyenek, kerekén kimondva mindenkin győzedelmeskednek. Mert ha egy szerelmes férfi netán megfutamodnék a sorból, és eldobná a fegyverét - ennek legyen tanúja bárki más, csak ne a kedvese, mert ezt nem szenvedhetné el, inkább a halál! Nem akad olyan gyáva fickó, kibe még Erósz se plántálna bátorságot, hogy a veszélyben ne hagyja cserben a kedvesét, de mentse meg! - és így Erósz révén versenyre kél a gyáva a természettől legbajnokabbal is. Amiről Homérosz beszél, hogy isten nagy elszánást lehel egyes hősökbe, ugyanezt a szerelmeseknél Erósz műveli. Egyedül a szerelmesek képesek meghalni egymásért, s nemcsak a férfiak, de még a nők is. Ékes bizonyosága ennek minden hellén szemében Alkésztisz, Peliász leánya, mert egyedül csak ő volt hajlandó meghalni uráért, noha annak még élt apja, anyja is. Őket Alkésztisz annyira fölülmúlta szerelme ragaszkodásával, hogy nyilvánvaló lett: ők tűntek föl fiúk számára idegennek, és csak név szerint rokonnak. És Alkésztisz e tettét oly szépnek érezték nemcsak az emberek, de még az istenek is, hogy olyasmivel jutalmazták, amit a legnagyobb tettekért is csak néhánynak adtak meg: a feltámadást; Alkésztisz lelkét visszabocsátották a Felvilágba, csodálván cselekedetét. Ennyire megbecsülik az istenek a szerelem csiholta elszántságot! Bezzeg Orpheuszt, Oiagrosz fiát üres kézzel küldték vissza az Alvilágból, minek előtte, akiért jött: hitvesének csak a kísértetét mutatták meg néki, őt magát nem adták vissza, mert gyáva puhánynak ítélték Orpheuszt, hogy dalnok létére nem mert szerelméért meghalni, mint Alkésztisz, hanem inkább kimesterkedte, miképp settenkedhetnek le élve az Alvilágba. Ezért aztán megbosszulták az istenek, és kimódolták, hogy nők kezétől szálljon rá a halál. Bezzeg Akhillészt, Thétisz fiát tisztelték, és a boldogok szigetére küldték, mert miután megtudta anyjától: ha megöli Hektórt, maga is meghal, ha viszont nem öli meg, hazatér és otthon aggastyánként hunyhat el - vakmerően azt választotta: szeretőjéért, Patrokloszért bajt vív, és érte bosszút áll, nemcsak hogy meghal érte, hanem rögtön követi őt a halálba. Ezen való ámulatukban az istenek kivételesen megdicsőítették, mivel szeretőjét mindennél többre becsülte. Szamárságot fecseg Aiszkhülosz, mikor azt állítja: Patroklosz volt Akhillész kedvese, holott az utóbbi nemcsak Patroklosznál volt sokkal szebb, hanem valamennyi hősnél, állá még nem is pihézdett, sőt Patroklosznál sokkal fiatalabb volt Homérosz szerint. Jóllehet az istenek a legtöbbre tartják ezt az erényt, ti. a szerelmet, mégis még jobban csodálják, élvezik és jutalmazzák, ha a szeretett lény jobban ragaszkodik a szeretőjéhez, mint ez a kedveséhez. Istenibb a szerető, mint a kedvenc, mert az isten benne lakozik. Ezért Alkésztisznél is jobban tisztelték Akhillészt, és elküldték a boldogok szigetére. Ezért mondom én is, hogy Erósz a legnagyobb isten, és elsőként segíti az embereket az erényre, a földi és halál utáni boldogságra.

Körülbelül ezeket mondta Phaidrosz, Arisztodémosz szerint. Utána még néhányan szóltak, akikre már nem emlékezett, így beszédüket mellőzve, a Pauszoiászéra tért, aki ezt mondta:

- Szerintem helytelenül tűzték ki feladatunkul, Phaidrosz, hogy csak magasztaljuk Erószot. Szép volna ez, ha csak egyetlen Erósz volna. De nemcsak egy van. Ha pedig nemcsak egy van, helyesebb volna előbb meghatároznunk, melyiket magasztaljuk. Ezt szeretném tisztázni először is, hogy melyik Erósz magasztalendő, s aztán istenhez méltóan magasztalni. Mindnyájan

tudjuk, hogy ha nincs Erósz, Aphrodité sincs. Ha egy Aphrodité volna, Erósz is csak egy volna. Minthogy azonban két Aphrodité van, szükségképpen Erósz is kettő. Hogyanne volna két istennő? Az egyik, az ősbibb, Uranosz anyanemszülte leánya, akit mi "az éginek" tisztelünk; a másik Zeusz és Dioné leánya, akit "közönségesnek" hívunk. Azt az Erósz is, aki ez utóbbinak a fullajtárja, "közönségesnek" nevezzük, a másik Erósz is pedig "éginek". Dicsőíteni minden istent kell. De hadd mondjam el, melyiknek mi dukál. Minden cselekedetünkkel így vagyunk: önmagában nem szép és nem rút egyik sem. Amit mi most itt művelünk: iszunk, dalolunk, társalgunk - mindez önmagában szemernyit se szép, hanem csak aszerint, hogy *miképpen* csináljuk. Ha szépen és helyesen csináljuk, szép lesz a cselekvés; ha nem helyesen, rút. Így vagyunk a szerelemmel is. Nem minden Erósz szép és magasztalásra méltó, hanem csak az, amely szép szerelemre ösztökél bennünket. A közönséges Aphrodité-csiholta szerelem is, igazat megvallva, közönséges, szeretkezik, ahol épp alkalma szottyán, és ezt kedveli az alja nép. Ezek nőket éppúgy szeretnek, mint fiúkat, és csak a testre szomjaznak, nem a lélekre, és a lehető legesztelenebbül csak a kielégülésre sandítanak, bánják is, hogy szépen vagy undokul, így hát azt teszik, ami épp adódik: szépet, csúnyát, vegyest. Ez az Erósz attól az Aphrodité-től ered, aki a másikinál sokkal ifjabb, aki asszonytól is, embertől is származik. A másik Erószban, az égi Aphrodité segédjében nincs szemernyi nőiség, csak férfiosztön. Ez a feddhetetlen, ősi istennő Erósza, egyben a fiúcskák Erósza. Tehát ennek az Erósznak hódolói csak férfiak iránt lobbannak szerelemre, akik természettől erősebbek és fejlettebb értelműek. Sőt még a fiúszerezők közt is meg lehet különböztetni az ilyen igazi szeretőket a közönségesektől. Csak serdült fiúkat kedvelnek, akiknek már nyiladozik az értelmük, és már pihédzik az álluk. Akik így esnek szerelembe, úgy vélem, készek, hogy egy életen át együtt éljenek és közösködjenek kedvesükkel, nem szedik rá a még butácska állapotjában elszeretett serdületlen fiút, nem figurázzák ki, nem hagyják faképnél újabb kedvenc miatt. Bizony nem ártana törvény, miszerint tilos serdületlent szeretni, nehogy vaktába oly sok buzgalom pocskoltassék. Serdületlen fiúknál ugyanis még bizonytalan, mivé fejlődnek testileg, lelkileg az erény vagy a bűn irányába. Tisztességes férfiak ezt a törvényt önként vállalják magukra, ám a köznépből való szeretőket kényszeríteni kéne rá, ahogy arra is kényszerítjük őket, már amennyire tudjuk, hogy ne szeretkezzenek szabad asszonyokkal. Ezek a közönségesek keverték gyalázatos hírbe a fiúszerelemet, úgyhogy egyesek már-már arra a kijelentésre vetemednek: egyáltalán bűn engedni a szerető vonzalmának. Am ezt csak a közönségesekre tekintettel mondják, látván ízetlen tolakodásukat, erőszakosságukat. Mert egyáltalán semmi cselekedet nem gáncsolható jogosan, ha azt az ember rendesen és szépen viszi végbe. A szerelem dolgában egyes államokban igen könnyen áttekinthető szokás járja. Nálunk és a lakedaimóniaknál bonyolult. Az éliszielnél és a boiótiaiaknál, akik nem jártasak a szónoklásban, egyszerűen az van kimondva: helyes, szép engedni a szerető ostromának, és senki, se fiatal, se öreg, nem mondja ezt csúnyának. Gondolom, azért van ez így, hogy ne kelljen sokat bíbelődniük a beszéddel, a fiúcskák kegyeinek megnyerésével, nem értvén a szónoktudományhoz. Ióniában és sok helyütt másutt, ahol barbár iga alatt élnek, a szeretőnek kedvezést kereken rútnek ítélik. A barbárok zsarnokrendszerük miatt vetik meg, csakúgy, mint a filozófiát és a testgyakorlást. Uralkodóiknak - úgy vélem - nem érdekük, hogy alattvalóik nemes, magas-röptű eszmevilágban éljenek, sem hogy életre-halálra barátokozzanak, szövetkezzenek, milyeneket mindennél jobban fölvirágoztat a szerelem. Saját bőrükön tanulhatták meg ezt a mi zsarnokaink is: Arisztogeitón szerelme és Harmodiosz ragaszkodása, szilárdná kovácsolódván, megdöntötte uralmukat. Szóval ahol rútnek vélik a szeretőnek kedvezést, ott ez a szokás megalkotóinak hitványságából fakad: az uralkodók hatalmi vágyából és alattvalóik gyávaságából. Ahol meg csak úgy egyszerűen szépnek ítélik, ez meg az illetők lelki tohonyaságára vall. Itt, nálunk, sokkal különb szokás járja, csak, mint mondtam, elég bonyolult. Ha most az ember meggondolja: azt tartják, szebb nyíltan szeretni, mint suttyomban, ha ez a szeretet a legnemesebbekre és legkíválóbakra irányul, még ha csúnyábbak is másoknál - s hogy csodálatosképpen mindenki csak bátorítja, bujtogatja a szeretőt, mintha tette egyáltalán nem is

volna szégyen, sőt a kedves meghódítása szinte szépnek számít, elszalasztása csúfságnak, és a közvélemény - ha hódítási kísérletről van szó - sok mindent elnéz a szeretőnek, sok hírhedt furcsa kalandot, és még dicsőítik is, amiért meg merte tenni. De ha más - nem szerelmes - vetemednék ilyesmire, vagy valami más indokból: akkor a legkeményebb ítélet érne; például, ha valaki csak azért, hogy pénzt kapjon, vagy hivatalhoz, egyéb hatalomhoz jusson, akarná megtenni, amit a szerető tesz a kedvesért - alázatoskodva, térdre esve rimánkodni, esküdözni, lefeküdni a kapu elé, önként oly megalázó szolgálatokat tenni, milyeneket egyetlen rabszolga se vállalna -, akkor barátai, ellenségei útját szegnék benne: ne tegye! miközben ezek hízelgőnek, szolgálalkúnek szapulnák, azok meg korholnák, és röstelkednének miatta. Ám ha mindezt a szerelmes teszi, jóindulattal elnézik, sőt a közvélemény nemhogy gáncsolná, de még engedelmet is ad neki rá, mintha valami gyönyörűséges dolgot művelne. És a legmeglepőbb: sokak szerint a szeretőnek az istenek még az esküszegést is elnézik; azt tartják: a szerelmes esküje nem eskü. Eszerint, a mi szokásunk szellemében, istenek és emberek a szeretők minden szabadosságán szemet hunynak. Mindebből azt hihetne az ember, hogy ebben a városban gyönyörűséges dicsőségnek tartják a szeretők ostromát és a szeretett lény önátadását. Ám ha azt nézzük, hogy a csábításnak kitett fiúcskák mellé apjuk nevelőt fogad, és lelkére köti: ne tőrje, hogy a fiú szeretőjével szót váltson, és kortársai, pajtásai is gáncsolják-gúnyolják a fiút, ha látják, hogy ilyesmiben sántikál, és e gyalázkodókat a vének sem intik le, és nem szidják meg, hogy helytelenül szóltak - szóval ha ezt nézzük, azt hihetnők, hogy nálunk a köztudat a szerelmet a legnagyobb gyalázatnak ítéli. Az igazság, úgy vélem, a következő. Mint kezdetben is mondtam, nem állíthatjuk egyértelműen, hogy egy tett önmagában véve szép vagy rút; mert ha szépen csinálják, szép, ha csúnyán; rút. Rút akkor, ha valaki egy csirkefogónak adja oda magát, undok módon; szép akkor, ha tisztességes embernek, illően, szépen. Hitvány az a köznépfiá-szerető, aki inkább a testre és nem a lélekre sóvárog. Az ilyen nem marad hű egyhez, mivel szerelme tárgya sem maradandó; a test elvirágzásával - mert csak a testet szerette - faképnél hagyja kedvesét, elröppen, meghazudtolva sok ígéretét, fogadkozását. A nemes lelkület szerelmese viszont egész életére hűséges marad egyhez, mivel maradandó lényel olvadt össze. És az ilyeneket akarja a mi köztudatunk szépen, alaposan próbára tenni, és ezeknek kedvezni, amazoktól óvakodni. Ezért buzdítja a szeretőt szerelme üldözésére, a kedvest pedig menekülésre, hogy az így támadt küzdelemben próbára tegye mindkettőt: mifajta a szerető, és mifajta a kedves. Ezért megveti a kedvest, ha túl gyorsan megadja magát - szükség van bizonyos időre, hiszen az idő a legkülönb próbaköve mindennek, aztán meg az is gyalázatnak számít, ha valaki tenger pénztől vagy hivatali hatalmasságtól csábul el, vagy ha erőszakra megszeppen, és nem áll ellent, vagy ha vagyon és hatalom kenyerézi le. Mert semmi ilyesmi nem látszik biztosnak, hacsaknem az, hogy ebből sohase sarjadhat igazi barátság. A nálunk uralkodó szokás egy utat hagy nyitva, miképpen hódolhat be szépen szeretőjének a kedves. Amiképpen a szerető önként, bárminő szolgálattal udvarolhat kedvesének, ez nem minősül hízelgésnek, szégyennek, azonképpen a kedves számára is csak egyetlen önkéntes szolgálat marad szabad, amiért nem érheti gáncs, és ez az erény szolgálata. Bevett szokás nálunk, hogy nem tartjuk gyalázatnak; sem hízelgésnek azt a szolgálatot, ha valaki átadja magát a másiknak, mert azt hiszi: annak révén jobbá nemesülhet akár bölcsességben, akár más-más erényben. Egyesítenünk kell ezt a kétféle szokás-elvet: azt ti. ami a fiúszerelmeire vonatkozik, és azt, ami a filozófiára, az erényre, ha azt akarjuk, hogy szépnek minősüljön a fiúcska önátadása. Ha egy révbe jut szerető és szeretett, mindegyik eleget téve a maga elvének, az előbbi annak, hogy a behódoló kedvesnek szolgálatára van minden igazságos szolgálatban, az utóbbi, hogy az őt bölcsés és jóvá formálónak méltán mindenben engedelmeskedik, és így az képessé lesz védencét belátásra és más erényekre kalauzolni, ez pedig iparkodik képzettségre és más bölcsességre jutni, és ha ezúton a két alapelv egybevágh, akkor mondhatjuk, hogy szép, ha a szeretett lény enged a szerető ostromának, másként soha! Ez esetben még a megcsalás sem csúfság, minden más esetben az, akár csalódik az illető, akár nem. Ha ugyanis valaki, pénzre sandítva, enged a gazdag szerető ostromának és megcsalatozik: elesik a pénztől, mert közben

kisült, hogy szeretője szegény flótás - ez bizony szégyen-gyalázat. Mert az ilyen leleplezte magát, hogy pénzért bármire kapható, és ez bizony nem szép. Ám ha valaki odaadja magát egy vélt tisztességes embernek abban a reményben, hogy e barátság révén jobbra nemesül, ám csalatkozik, mivel kiderül, hogy az illető csirkefogó, és nincsenek is erényei - ez a csalódás mégiscsak szép, mert a hoppon maradt a maga részéről bebizonyította, hogy az erényért, a megnemesedésért minden kockázatra kész, és ez ismét mindennél szebb dolog. Így hát mindenképpen szép erényszerzés végett engedni a szerető ostromának. Íme, ilyen az égi istennő Erósza - égi szerelem: óriási érték államnak, magányosnak egyaránt, hiszen az erényért a szeretőt, kedvest a legnagyobb erőfeszítésre ösztökéli. A többiek persze a közönséges Aphrodité alattvalói. Ó, Phaidrosz, ezeket tehetem hozzá, csak úgy rögtönözve, Erósz-dicséretedhez.

Pauzát vón Pauszaniász; a bölcsek tanítanak így azonos hangzású szavakkal játszani. Most Arisztophanész következett szólásra. Ám éppen most - túltöltekezetségből vagy más ok miatt-e? - csuklás jött rá, és képtelen volt beszélni. Csak ennyit nyögött a következő helyen ülő Erüximakhosznak:

- Erüximakhosz, a te dolgod, hogy most vagy végét szakaszd csuklásomnak, vagy beszélj helyettem, míg a csuklást abba nem hagyom.

- Mindkettőt megteszem - felelte Erüximakhosz. - Beszélek helyetted, s te pedig, ha abbahagyad a csuklást, én helyettem. Talán már beszédem alatt megszűnik, ha visszatartod a lélegzetedet, ha így nem, akkor gargarizálj vízzel. Ha olyan makacs, hogy még erre se múlik el, csiklandozd az orrodát és tüszentsél. Ha egyszer-kétszer így tessz, menten megszűnik, ha mégoly makacs is.

- Máris így teszek - felelt Arisztophanész. - Te csak beszélj!

Erre így szólt Erüximakhosz:

- Úgy érzem, magamnak kell megkísérelnem Pauszaniász szépen elindított, de kellően be nem fejezett beszédének berekesztését. Helyeslem a megállapítását, hogy két Erósz van. Ám a mi mesterségünkben, az orvostudományból látom, hogy e kettő nemcsak az emberi lélekben óhajtozik a szépségre, hanem másokban is. Így az állatok testében, a növényekben, úgyszólván minden létezőben. Nagy és csodálatos ez az isten, és uralma mindenre kiterjed, mind az ember, mind az istenek dolgaira. Beszédemben a gyógyászatból indulnék ki, hogy tisztelkedjek mesterségem előtt. Erósz e kettőssége megvan testünk természetében is. A test egészséges és beteg volta - ebben mindenki egyetért - eltérő, nem hasonló. A nem hasonló a nem hasonló után sóvárog, és azt szereti. Más Erósz uralkodik az egészséges lényben és más a betegben. Márpedig, mint az imént Pauszaniász is mondta: szép engedni a rendes emberek ostromának, viszont annál rútabb a zabolátlanokénak. Így van a testtel is: ami benne jó és egészséges, annak szép és helyénvaló eleget tenni, és épp ez az, amit orvostudománynak hívunk; ám ami benne rossz és egészségtelen, azt kielégíteni bűn, és tilos annak, aki orvosnak tartja magát. Lényegében az orvoslás nem egyéb, mint a test telítődésében és ürülésében rejlő vonzalmak ismerete, és az a legkülönb orvos, aki e téren kiismeri magát: melyik a szép Erósz, és melyik a rút. Ám aki arra is képes, hogy a helytelen Erósz helyébe a helyeset plántálja, és ahol nincs Erósz, ott támasszon, és ahol van, onnan kiveszítse - ez volna aztán nagyszerű Teremtő! Értenie kell, mint barátoktassa össze a testben lakozó legellenségesebb erőket, mint szerelmesítse egymásba. A legellenségesebbek: a végletek; hideg, meleg; keserű, édes; száraz, nedves. Elődünk, Aszklepiosz, ugyancsak értett hozzá, hogy ezekben a végletekben Erószot, jóakaratot plántáljon, s ezzel, mint az itteni költők mondják; és magam is aláírom: megalapította a

tudományunkat. A orvostudományt, mint mondtam, teljesen ez az isten vezérli, csakúgy, mint a testgyakorlást és a földművelést. És ugyanő a zene alapelve is - ez világos mindenki előtt, aki egy kicsit is foglalkozott vele... talán ezt akarja mondani Hérakleitosz, - bár a kifejezései nem éppen szerencsések. Azt állítja: az egység ellentétekből (széthúzásból) áll össze, mint a lant vagy az íj összhangja. Nagy értelmetlenség azt állítani, hogy az előbb egymással tusakvó ellentétekből - a magas és mély hangokból - támadt utóbb, a zene művészete révén, ezek összhangja. Az összhang: az összecsendülés, az összecsendülés pedig valami megegyezés. Megegyezés széthúzó elemekből - mindaddig, amíg azok fenekednek egymással -, tiszta képtelenség! Széttartó ellentétek, míg nem egyeznek egymással, nem csendülhetnek össze. A ritmus is így jön létre a gyors és lassú ütemből, hogy ti. a korábbi széthúzó ellentétpár utólag megegyezik. Az összetartást itt a zene, ott az orvostudomány támasztja - mindkettő Erósz, egyetértést fakaszt. Így hát a zene: a ritmus és összhang vonzalmainak tudománya. Az összhang és ritmus rendszerében könnyen fölismerhetők a szerelem tényei, és itt nincs kétféle Erósz. Am ha arra kerül sor, hogy emberek számára fölhasználják a ritmust, és összhangot, akár önálló alkotásként, amit dalköltészetnek hívnak, akár úgy, hogy a már kész dalokat és ütemeket helyesen alkalmazzák, és ezt hívják nevelésnek - mindez bizony nehéz művelet, és jó szakembert kíván. Hiszen itt ismét ugyanaz a gondolat bukkan föl, miszerint a rendes emberek vonzalmának engedni kell, hogy aztán azok is erényessé váljanak, akik még nem erényesek, és a tisztességesek szerelmét kincsként kell őrizni, s épp ez a szép, az égi múzsától származó szerelem, a másik fajta szerelem, a közönséges Polümniától ered, és igen csínján bánják vele az ember, hogy ugyan a kéjt leszüretelje általa, mégse gabalyodják féktelenségbe, amiképpen a mi mesterségünk révén is csak óvatosan élhetünk a szakácművészet ínycségeivel úgy, hogy élvezetét megússzuk betegség nélkül. A zenében, az orvoslásban és minden más emberi és isteni tudományban lehetőleg ügyelnünk kell a két Erószra, hiszen mindkettő jelen van. Az évszakok változásaiban is jelen van mindkettő. Ha ugyanis az általam említett meleg és hideg, száraz és nedves közeg egymással a rendes Erósz révén kerül össze, és józan összhangba keveredik, akkor bő tenyészet és egészség virrad az emberre, állatra, növényre, és semmi se vall kárt. Ha azonban az évszakokban a bűn és zavar Erósza jut uralomra, majd mindent megront és tönkretesz. Ebből támadnak a járványok, és más mindenféle állati és növényi betegség, zúzvara, jégverés, gabona-rozda az ilyen szeretők kölcsönös önzéséből, szertelenségeiből sarjad. Ezek tudománya a csillagászat, amely az évszakok forgásait fürkészi. Aztán ide számít az áldozás, a jövendölés, vagyis istenek és emberek minden érintkezése, mindez mással se szorgoskodik, mint a szerelem fenntartásával és orvoslásával. Mindenfajta istentelenség akkor burjánzik el, ha valaki nem a rendes Erósznak hódol, nem tiszteli, nem az ő uralmát egyengeti az élő és elhunyt szülőkkel, az istenekkel kapcsolatban, hanem a másikat. Hiszen épp ez a jóstudomány hivatása: e szerelmek kivizsgálása és orvoslása. Így a jövendölés: az istenek és emberek közti barátság megteremtője, értője lévén ama vágynak, amely az emberekbe istenfélelmet olt. Ilyen sokféle, óriás, jobban mondva abszolút hatalma van általában Erósznak, ám az az Erósz, aki jó ügyben mértékletességgel és igazságossággal teljesül ki mind nálunk, mind az isteneknél, ez az Erósz a végső legnagyobb hatalom; szerzője minden boldogságunknak, és annak, hogy közösségben, barátságban élhetünk egymással és a nálunk különb istenekkel. Erósz magasztalásából akaratlanul talán sok mindent nem említettem. Ha valamiről megfeledeztem, annak pótlása, Arisztophanész, most már rád marad. Am ha valahogy másképp kívánod dicsérni az istent, dicsérd, ahogy tetszik, persze ha már nem csuklasz.

- Már nem - mondtá Arisztophanész. - De csak akkor állt el, mikor a tüszögéshez folyamodtam. Ugyancsak csodálkozom, hogy a testünkben uralkodó ékes rend ilyen zenebonára és csiklandozásra kívánczik, mint a tüszkölés. Mert csuklásom rögtön megszűnt, ahogy a tüszkölést alkalmaztam.

- Édes Arisztophanész! - vágott vissza Erüximakhosz. - Vigyázz, mit művelsz! Gunyoroskodik a beszéded előtt, és engem arra ösztökélsz, hogy szavaidat lessem, nem kottyantasz-e ki valami kacagnivalót.

- Igazad van - nevetett Arisztophanész. - Nem szóltam semmit. Hát csak ne lesd szavaimat, máris azon emésztődöm, hogy amit mondani szeretnék, avval nem kottyantok ki... ó, nem valami kacagnivalót, hisz az nem volna baj, sőt műzsám szellemében éppen előny, hanem... valami nevetségeset.

- Ha már ellótted a nyilad, Arisztophanész, azt hiszed, megúszod? Vigyázz hát, és úgy beszélj, hogy aztán számon veszem tőled! Azért, ha épp úgy tetszik nekem, lehet, hogy megkegyelmezek.

- Bizony, Erüximakhosz - kezdte Arisztophanész -, én egészen másképp szeretnék szólani, mint te és Pauszaniász. Úgy vélem, az embereknek sejtelmük sincs Erósz hatalmáról, mert ha sejteneék, a legpompásabb szentélyeket, oltárokat építenék neki, és a legkülönb áldozatokat mutatnák be, nem úgy, mint most, hogy fütyülnek rá, holott a legnagyobb tisztelet dukálna neki. Mert ő a legemberszeretőbb isten, az ember legfőbb gyámola és nyavalyáinak orvosa, melyekből ha kigyógyulhatna, az volna az emberfaj legfőbb boldogsága. Megpróbálom az ő hatalmát ecsetelni néktek, ti meg majd világosítatok föl másokat. De először is meg kell értenetek, minő az ember természete, és mi minden baj érte. Egykori természetünk ugyanis egész más volt, mint ez a mostani. Először is az ember akkor háromnemű volt, nem mint most, kettő: hím és nő, hanem harmadikul még e kettő elegye is, amely ma már kiveszett, csak a neve maradt fenn. Ez volt ti. a "hímnő", alakja és neve a kettőnek: férfinak és nőnek összetétele. Most már kiveszett, neve is csak csúfnévként maradt fenn. Mindhárom fajta ember gömb alakú volt, háta és oldala körkörös. Négy keze volt, combja ugyanannyi, mint keze; gömbölyű nyakán két arca, egymáshoz teljesen hasonlóak, és a két szemközt néző orcának egyetlen kobakja. Négy fülük volt, szeméremtestük kettő, és így tovább minden más micsodájuk - ahogy mindebből ki-ki elképzeli. Főlegyenesedve jártak, úgy, mint most, s bármely irányban mozogtak. Ám ha száguldani akartak: mint a cigánykereket hányók, akik kezükön-lábukon buckóznak - körbe a nyolc végtagjukra nehezkedve gurultak. Azért volt három fajtájuk, mert a Naptól származtak a férfiak, a Földből a nők, és a Holdtól azok, akiknek részük volt mindkettőből. Gömbölyűek voltak maguk is, a járásuk is, hiszen szüleikre hasonlítottak. Erejük, hatalmuk iszonyatos volt, ádáz felfuvalkodásban feszengtek, az istenekre is kezét emeltek, hiszen amit Homérosz Ótoszról és Ephialtésről mesél, az róluk szól, hogy ti. megostromolták az Eget, az istenek leigázására. Ekkor Zeusz és a többi istenek tanácsot tartottak, mit kezdjenek velük, de nem sütöttek ki semmit, nem volt tanácsos ugyanis megölni őket, ahogy a gigászokat mennykövekkel kalapálták el, hiszen akkor az emberektől kapott minden áldozatnak és tiszteletajándéknak befellegzenék - viszont azt se tűrhetik, hogy tovább így betyárkodjanak. Végre Zeusz nagy nehezen kibökte: "Azt hiszem, kisütöttem, mint maradjanak fenn mégis az emberek, úgyhogy azért véget is vessünk féktelenségüknek, meggyöngítvén őket. Nohát, egyenként kettényesem őket, és így gyöngébbek lesznek, s ugyanakkor nagyobb számuk révén még hasznosabbak. És majd, főlegyenesedve, két lábon járnak. Ha aztán ismét betyárkodni méltóztatnak, és megint nem nyughatnak, akkor újra kettészelem őket, aztán egy lábon szökdécselhetnek." Erre kettévágta őket, mint a gyümölcsöt szokás, ha meg akarják aszalni, vagy ahogy a főtt tojást vágják el hajszállal. Kettényesvén mindegyiket, megparancsolta Apollónnak, hogy fordítsa meg a fejüket, s fele-nyakukat a vágás felé, hadd szúrja az folyton a szemüket, hogy tanuljanak tisztességet - a sebet meg hegessze be. Apollón erre eltekerte az ember arcát, bőrét mindenfelől odahúzkodta, amit ma hasnak nevezünk, és ahogy a pénzeszacskót összefogják, összemarkolta egyetlen szájjá, és a has kellős közepén bekötötte - ezt hívják köldöknek. A többi sok-sok ráncot, szétsimította, és kiképezte a

mellkast, lévén olyan szerszáma hozzá, mint a cipészeknek van, amivel a sámfán elsimítják a bőr ráncait, és csak néhány redőt hagyott meg a has- és köldöktájon, hajdani állapotukra való emlékeztetőül. Miután az emberi természet így kettéhasított, ki-ki sóvárgott a másik fele után: egymást átkarolták, és úgy tartották átölelve, mert csak egyesülni áhítoztak, és inkább meghaltak az éhségtől és tétlenségtől, mert egymás nélkül semmit sem akartak csinálni. És amikor az egyik fél meghalt, és megözyvegyült a másik, az élve maradt egy másik magános felet keresett, és azzal fonódott össze, akár ha egy teljes nőnek félbemetszett felére lelt, mai értelemben vett nőre, akár egy férfiera, és sorra így sorvadtak el. Végre Zeusz megkönyörült rajtuk, és újabb fortélyt eszelt ki: áttette előre a nemi szervüket, ugyanis az eddig hátul volt, és nem egymással bakzottak, hanem csak úgy a földbe, mint a kabócák. Szervüket Zeusz áthelyezte előre, s így lehetővé tette, hogy egymásban termékenyüljenek, a férfi a nőben avégből, hogy ha férfi nőre lel; ölelésével anyává tegye, és így szaporodjanak; ha viszont férfi férfival kel egybe, legalább gyönyörüket leljék benne, és kielégülten lássanak a dolgukhoz, és teremtsék elő, ami még az élethez kell. Azóta gerjed az emberekben egymás iránt szerelem - ez varázsolja vissza őket hajdani állapotukba, s megkísérli a kettőből egygyéforrasztásukat és az emberi természet megörvoslását. Tehát mindegyikünk egy egész ember fele, egyből vagyunk kettőbe vágva, mint a félszegúszóhal. Mind csak keressük hiányzó másik felünket. Azok a férfiak, akik egy hajdani kétneműnek, úgynevezett "hímnőnek" a hasadmányai: a nőkre vágynak, és közülük kerül ki a sok házasságtörő. A férfirajongó, kikapós némberek is ezek utódai. Azok a nők viszont, akik eredetileg is nőből hasadtak szét, nemigen kapnak a férfiakon, hanem csak nőkbe habarodnak belé - ezek a nőszertő nők. A férfiakból hasadtak viszont férfiak után futnak, és míg zsenge gyermekek, férfihasadmányok lévén, férfiakat szívelnek, és csak akkor boldogok, ha férfiakkal hálhatnak és ölelkezhetnek, s ezek a legpompásabb fiúk és serdülők, hiszen a legvitézebb természetűek. Akadnak gáncsokodók, akik szemérmetleneknek ócsárolják őket, de ez hazugság, mert nem szemérmetlenségéből cselekszenek így, hanem mert bátrak és férfiasak lévén, a magukfajtájúakat kedvelik. Nagy bizonyosága ennek az a tény, hogy, emberré serdülvén, épp az ilyenekből lesznek a legférfiasabb közéleti emberek. Ha férfivá cseperednek, akkor viszont már ők futnak a fiúk után, és természetük szerint nem fülük a foguk a házassághoz, gyerekplántáláshoz, csak a törvény kényszerére fanyalodnak rá, hiszen tökéletesen boldogok egymással, legényéletet élve. Férfikorában az ilyen szenvedélyes fiúszertővé lesz, míg fiúkorában barátszerető, és mindig csak a magáivású után sóvárog. Ha aztán rátalál igazi másik felére - legyen akár a fiúk barátja, akár a szépnemé -, csodálatosan rabjává lesz vonzalmának, önnön másának, szerelmének, s úgyszólván a világért se bocsátanak el egymást egy pillanatra sem. És így múlatják el egész életüket egymással, s képtelenek kinyögni, tulajdonképpen mit is akarnak egymástól. Mert senki se higgye, hogy csak a pusztá szeretkezésért kívánja ily végtelen sóvárgással egyik a másikat. Világos, hogy lelkük valami más után sóvárog, amit képtelen szavakba foglalni, csak sejteti vágyát, és célozgat rá. S ha most Héphaisztosz - amikor ők ölelkeznek -, kezében szerszámaival, hozzájuk lépne és megkérdezné: "Lelkeim, mit szeretnétek egymástól, minek a megvalósulását?" - és látván azok zavarát, tovább faggatóznék: "Arra sóvárogtok-e, hogy egygyé forrjatok, és éjt-nap egy pillanatra se válhassatok el többé? Ha erre vágytok, én ugyan összeszerkesztelek benneteket kettőből egygyé, úgyhogy egyetlenként lesztek el, amíg éltek, egyetlen testben, és ha meghaltok, akkor is az Alvilágban nem két, hanem egy halottként tengődtök. Döntsétek el, vajon erre áhítoztok-e, és üdvözít-e ha elnyeritek" - tudva tudjuk, hogy ennek hallatára egy se mondana nemet, vagy jeleznék, hogy mást szeretne, hanem mind meg lenne győződve: azt hallja, amire már régóta sóvárog, hogy kedvesére találva és egygyé olvadva vele, a kettőből egygyé legyenek. Oka ennek az, hogy eredetileg ugyanez volt a természetünk, és egyetlen egész voltunk; és épp ez egész voltunk áhítása és hajszolása a szeretet. Hajdan, mint mondtam, egyek voltunk; most ádátságunk miatt úgy kettéhasított az isten, mint a lakedaimónok az arkádiaiakat. És félni való, ha nem viseltetünk tisztelettel az istenek iránt, még megérjük, hogy ismét kettéhasítanak, mint a kockát, és akkor úgy járunk-kelünk majd orrunk mentén kettévágva, mint a síroszlopokon a

domborművek. Ezért minden férfi kötelessége mindenkit buzdítani: féljék az isteneket, hogy ezt megússzuk, azt viszont elnyerjük, amiben Erósz a mi vezérünk és irányítónk. Vele ujjat ne húzzon senki! Az húz ujjat vele, aki gyűlöletessé teszi magát az istenek szemében. Ha barátaivá leszünk és megbékülünk vele, rögtön rálelünk kedvesünkre, összebotlunk igazi egy-felünkkel. Ez most csak keveseknek jut osztályrészül. Hanem, Erüximakhosz, e szavaimat kifigurázva ne lobbantsd a szememre, hogy hát Pauszaniászra és Agathónra céloztam, bár nyilván beleértendők, lévén mindketten férfitermészetűek. Én mindenkiről állítom, férfiakról, nőkről egyaránt, hogy ez a mi fajtánk csak úgy lel boldogságra, ha szerelmét végcéljához vezérli, és mindenki megleli a maga kedvesét, megtérve ősi állapotához. És ha ez a legjobb, akkor szükségszerűen jelen adottságaink közül is az a legjobb, ami ehhez a legközelebb van. Ez pedig mi más, mint a kedves föllelése, aki érzületében is nekünk teremt? Ha most magasztalni akarjuk azt az istent, akitől mindezt nyerjük, méltán magasztaljuk Erószt, aki jelen körülményeink közt legnagyobb jótévőnk - önnömagunkhoz vezérel, és a jövődre nézve reményt olt belénk, hogy ha féljük az isteneket, visszaállítja eredeti természetünket, és így meggyógyítva boldoggá tesz bennünket és üdvözít. Ezt akartam hát mondani Erószról, Erüximakhosz, egészen mást, mint te. Kértelek, hogy ne figurázz ki, hogy hallhassuk a többieket is, azaz csak Agathónt és Szókratészt, mert már csak ők ketten vannak hátra.

- Beadom a derekamat - felelte Erüximakhosz -, mert szívemből szóltál. És ha nem tudnám, hogy Szókratész és Agathón milyen nagy szerelmi szakértők, ugyancsak szoronganék, hátha nem tudnak már mit mondani, mert már annyi sok mindenről esett szó. De azért nem féltém őket.

Szókratész közbeszólt:

- Te jól vitézkedtél, Erüximakhosz. De volnál csak abban a csávában, amelyben én vagyok, illetve leszek. Agathón beszéde után bizonyára te is így odavolnál, ilyen kutyául lennél, mint én most.

- Meg akarsz babonázni, Szókratész - szólt közbe Agathón -, hogy megszeppenjek abban a hitben, miszerint e közönség végsőkéig fölcsigázva várja beszédemet.

- Fölöttébb feledékeny volnék, Agathón - válaszolt Szókratész -, ha azt képzelném: megnémulsz előttünk, pár ember előtt, holott láttam nagyszerű, bátor önbizalmadat, ahogy a színészek élén a porondra léptél, és rebbetlenül farkaszemet néztél akkora tömeggel, hogy művedet bemutasd - és szemernyit se féltél.

- Hogyan, Szókratész?! - vágott vissza Agathón. - Azt hiszed, annyira fejembe szállt volna a színházi dicsőség, hogy ne tudnám: értelmes ember szemében százszorta félelmesebb néhány bölcs az értelmetlen tömegnél?

- Persze, méltánytalan volna - jegyezte meg Szókratész - ilyen faragatlanságot feltételeznem rólad. Hisz tudom: ha olyan emberekre bukkansz, akiket bölcsnek vélsz, a tömegnél többet törődöl velük. De hátha ezek nem mi vagyunk? Hiszen a színházban mi is ott ültünk, és mi voltunk a tömeg. Ha más bölcsre bukkannál, nyilván röstelkednél, ha úgy éreznéd, valami rútságot művelsz. Vagy nem?

- Igazad van! - hagyta rá Agathón.

- És a tömeg előtt nem röstelkednél, ha úgy éreznéd, csúfságot teszel? - kérdezte Szókratész.

- Hohó! - vágott közbe Phaidrosz. - Kedves Agathón, ha most Szókratésznek felelsz, bánja is ő, mi lesz mostani kitűzött célunkkal, csak vitába ugrathasson valakit, hozzá még ha az illető szép is. Én szívesen elhallgatom Szókratész vitáit, csak hát most azon kell törődnöm: ne feledkezzünk meg Erósz magasztalásáról, és mindegyikőtöktől megkapja jussát: a beszédet. Előbb adjátok meg az istennek, ami jár neki, aztán felőlem hadd vitatkozzon Szókratész!

- Igazad van, Phaidrosz! - mondta Agathón. - Mi gátol szólanom? Szókratésszel máskor is vitatkozhatom eleget.

- Előljáróban szeretném tisztázni, mint kell szólanom, csak aztán beszélek. Úgy vélem, az előttem szólók nem az istent magasztalták, hanem az embereket mondták boldogoknak az istentől nyert javakért. Arról senki se szólt, milyen is ő, mind e javak adója. Pedig bárki dicséretének egyetlen módja: kifejtteni, milyen az illető, és mi mindennek oka-szerzője. Így kell nekünk is dicsérnünk Erósz; először magát, tulajdonságait, aztán adományait. Állítom tehát, hogy bár minden isten boldog, mégis Erósz - ha szabad ezt mondanom büntetlenül - a legboldogabb, mivel a legszebb és legjobb. Legszebb, mert ilyen: először is, Phaidrosz, ő a legfiatalabb isten. Ennek döntő bizonyítékát ő maga szolgáltatja avval, hogy futton-fut az öregségtől, ami pedig nyilván épp elég gyors valami; legalábbis a kelleténél gyorsabban utolér bennünket. Erósz természetétől fogva gyűlöli, és messzire elkerüli. Annál inkább komázik a fiatalsággal, és maga is fiatal. Ide vág az ősi közmondás: "Minden zsák megtalálja a maga foltját." Sok mindenben egyetértek Phaidrosszal, csak ebben nem: hogy ti. Erósz öregebb Kronosznál, Iapetosznál. Ellenkezőleg: minden más istennél fiatalabb, örökifjú. Az isteneknek Hésziodosz és Parmenidész emlegette legősibb viselt dolgai, ha ugyan igazat szólnak e költők, nem Erósz, hanem a Végzet uralma alatt mentek végbe. Mert ha Erósz köztük lett volna, nem vágta volna le és verték volna bilincsbe egymást, s az a sok más szörnyű hatalmaskodás sem esett volna meg, hanem csak barátság, békesség honolt volna körükben, mint most, mióta Erósz királykodik az istenek fölött. Fiatal ő, és fiatalságában törekeny, zsenge és költő legyen a talpán - legalább olyan, mint Homérosz, aki Erósz zsengeségét érzékeltetni képes. Homérosz Átét mondja istennek és zsengeének:

*Lábai gyöngédek, s nem is érnek a földhöz,
emberek fejein lépkedve suhan tova Áté.*

Szellemes érveléssel erősítgeti zsengeségét, hogy ti. nem valami keményen lépked, hanem puhán. Mi is ugyanezzel az érveléssel bizonyítjuk Erósz zsengeségét: mert ő nem a földön lépked, nem is koponyákon, amik ugyan nem éppen puhák, hanem azon tapod és lakozik, ami mindennél puhább. Az istenek és emberek érzéseinek, lelkületének üti föl tanyáját, ám nem sorba minden lelken, hanem ha durva lelkületre bukkan, attól menekül, ha érzékenyre, ott megszáll. Mindig mindenütt csak a lehető legpuhább valamit érinti, azt is csak a lábával - szükségszerűen tehát mindennél zsengebb lény. A legfiatalabb és a legbájosabb, s hozzá még harmatos-simulékony. Különben nem tudná mindenütt behízelegni magát, minden lélekben rögtön lopva befészkelődni, és ha az zord, lopva kisurranni. Hogy gömbölykés, harmatos-sima az alakja, ennek döntő bizonyítéka: ildomosága, mert Erósz, mindenki szerint fölöttébb tisztességes. Hiszen ildomtalanság és Erósz egymás örök ellenségei. Bőrének gyönyörűségére vall már örökös virágok közt lakozása is: virágtalan vagy elvirágzott testben, lélekben, vagy bárhol máshol Erósz nem ver tanyát, csak illatos-virágos helyen marad és fészkel meg. Az isten szépségéről elég is ennyi, bár sok mindenről nem szóltam még. Most Erósz erényeiről kell beszélnem. Először is a legfontosabbat: Erósz nem bánt sem istent, sem embert, és őt se bántják. Ha egyáltalán éri valami, erőszak nem érheti. Nem árthat Erósznak erőszak! Maga sem folyamosodik erőszakhoz, nem is kell neki, hiszen önként engedelmeskedik neki mindenki. És amit az ember egy önkéntvalónak önként megad, azt az állam urai, a törvények is helyesnek

ítélik. Igazságossága mellett Erósz a mértékletességben a legnagyobb. Mindenki elismeri, hogy a mértékletesség lényege a vágyak és gyönyörök féken tartása, és nincs erősebb vágy a szerelemnél. Ha pedig minden vágy gyengébb, Erósz uralkodhatik rajta, és uralkodik is. Ha pedig uralkodik vágyakon és gyönyörökön, akkor ő különösképpen mértékletes. A vitézségben Erósz Arész sem múlja fölül. Nem Arész tette rabbá Erósz, hanem Erósz Aphrodité iránti szerelmével Arészt. Erősebb a rabul ejtő a rabul ejtettnél. És minthogy Erósz rabbá tette a legbajnokabb vitézt is, így ő mindenkinél vitézebb. Szóltunk az isten igazságosságáról, mértékletességéről és vitézségéről; hátra van még pár szó a bölcsességéről. Ha lehet, hadd mondjak el mindent erről is. Először is - hogy én is hódoljak művészetemnek, mint Erüximakhosz a magáénak - állítom, ez isten olyan tudós költő, hogy még mást is azzá tesz. Kit ő megérint, költővé lesz, még ha előbb botfüle is volt a múzsákhoz. Ezt méltán tekinthetjük bizonyítékául annak, hogy Erósz nagyszerű költő, mestere a múzsai művészet minden vívmányának. Aki valaminek híjával van, nem ért hozzá, azt másnak sem adhatja, taníthatja. És ki merné tagadni, hogy Erósz tudományából támad életre és növekszik minden élőlény? Ki nem látja a művészet gyakorlatában is, hogy akinek Erósz volt a mestere, az hírre, dicsőségre vergődik, akinek viszont nem segített, az sötétbe merül. Az orvoslást, a nyilazást, a jóslást ugyan Apollón találta föl, de a sóvárgásra Erósz vezette rá, így ő is csak Erósz tanítványa, valamint a múzsák a zenében, Héphaisztosz az ércművészetben, Athéné a szövésben, és Zeus az istenek és emberek kormányzásában. Az istenek ügyei is akkor jöttek rendbe, mikor Erósz közéjük toppant. Világos, hogy Erósz, a szépség szeretete, rátság nem férhet Erószhoz. Előtte - mint bevezetőleg említettem - a monda szerint sok szörnyűség történt az istenek közt, a Végzet uralma alatt, ám amint megszületett Erósz, rögtön boldogság virradt istenekre és emberekre a szépség szerelme által. Így szerintem, Phaidrosz, először is Erósz maga mindennél szebb és jobb, aztán mások számára is a szépség és jószág szerzője. Mondanivalóm most önkéntelen versbe kívánkozok: Erósztól száll az

*embernemre a béke, a zord tengerre a szélcsönd,
vad viharok csitulása, s a gondban a fekhely, az álom.*

Megüresít bennünket a rideg önzéstől, betölt együttérzéssel; egymással közösséget plántál, ünnepek, körtáncok, áldozatok vezetője ő; szelídség elhintője, durvaság szüntetője; jóakaratra adakozó, rosszakaratnak elzárkózó; kegyes a jókhoz, bölcsenek látványos, isteneknek csudásságos; nincstelennek áhítandó, kinccsel-töltnek megtartandó; kényelem, kéjelgés, báj, vágy, sóvárgás atyja; jót szerető, rosszat megvető; töretetésben, rettegésben, sóvárgásban, szónoklásban gyámolunk, tanácsnokunk, legkülönb orvosunk; istenek, emberek éke, legszebb, legjobb vezére; minden ember őt kell keresse; magasztalva őt repesve, szép dalában részesedve, melyre maga zendít isten-ember bűvöletére. Íme, e beszéddel, Phaidrosz, hadd járuljak hozzá az isten dicséretéhez, részint ahogy csak tudtam, komoly szóval, részint meg bohóval.

Agathón e szavaira - mint Arisztodémosz mesélte - fölcsettant a jelenlévők tapsorkánja: Agathón ifjú létére mennyire magához és az istenhez méltóan beszélt!

Szókratész Erüximakhoszra pillantott, és így szólt:

- Most is úgy érzed, Akúmenosz fia, hogy indokolatlan volt előbbi szorongásom? Avagy nem a jós szólt belőlem, amikor azt mondtam, hogy Agathón elbűvölően beszél majd, és én csuda pácba kerülök?

- Úgy tetszik, abban tényleg jós szólt belőled - felelte Erüximakhosz -, hogy Agathón szépen beszél majd. Hogy zavarban volnál, azt nem hiszem.

- Ó, boldogságos ember! - dohogott Szókratész. - Hogyne volnék zavarban én és bárki, ha ilyen szép és változatos beszéd után kell szónokolnia! És ha itt-ott nem is volt olyan csodálatos, a végén a szavak és fordulatok szépségét hallva, ki ne hökkenne meg?! Számat vetve magamban, hogy szavaimmal ezt a szépséget meg sem közelíthetem, szégyenemben menten kereket oldanék, ha tudnék, hova. Ez a beszéd Gorgiászt juttatta eszembe, vagyis hogy a Homérosz említette bajba kerülök: már azon rémülködöm, hogy Agathón, a félelmes szónok, Gorgiász fejét mutatja fel beszédem ellen, és engem néma kővé varázsol. Közben rájöttem, milyen nevetségessé váltam a beleegyezéssel, hogy mikor rám kerül a sor, beszéddel magasztalom Erószt, és még azzal dicsekedtem, hogy a szerelem szakértője vagyok! holott fogalmam sincs róla, hogyan kell bármit is dicsőíteni. Együgyűségemben azt képzeltem, ha bárkit magasztalunk, igazat kell szólani róla, s ehhez elegendő, ha az igazságból kiválogatjuk a legszebb mozzanatokot, és a lehető legművészebben összeszerkesztjük. És még büszke voltam, milyen szépen szónokolok majd, mint aki tudja a dicséret igaz módját! Csakhogy kiderült, hogy nem ez a dicséret szépséges módja, hanem az, ha az ember tárgyaról minél nagyobbat lódít, ha igaz, ha nem, csak a lehető legszebb legyen! Színhazugság? - oda se neki! Úgy tetszik, nem Erósz magasztalása volt a kitűzött feladat, hanem látszólagos magasztalása. Gondolom, ezért hordtatok össze hetet-havat, és aggattátok Erósra hogy ilyen és ilyen; és ennyi mindennek az oka, csak hogy a legjobbnak és legszebbnek tessenek, nyilván csak az őt nem ismerőknek. Mert az őt ismerőknek aligha... És kész a gyönyörű, fenséges magasztaló beszéd! Ám én nem ismertem az effajta magasztalást, és gyanútlanul szavamat adtam néktek, hogy én is részt veszek benne. A nyelv ígérte meg, de nem a lélek! Távol legyen tőlem! Ilyen módon én nem dicsérek, képes se volnék rá! Ám az igazságot, ha akarjátok, elmondanám, persze a magam módján, és nem úgy, ahogy ti beszéltek, nehogy kinevessetek érte. Nos, gondold meg, Phaidrosz, kívánsz-e hallani ilyen beszédet, amely Erószról kimondja az igazat, olyan szavakkal és fordulatokkal, ahogy épp adódik.

Phaidrosz és a többiek biztatták Szókratészt, csak beszéljen, ahogy jónak látja.

- De előbb engedd meg, Phaidrosz - felelt Szókratész -, hogy Agathóntól pár szót kérdezzek, és csak miután egyetértésre jutottunk, beszéljek tovább!

- Megengedem - mondta Phaidrosz. - Kérdezd csak bátran!

Akkor aztán Szókratész - mesélte tudósítóm - körülbelül így kezdte el:

- Kedves Agathón! Kitűnő volt a bevezetésed, hogy előbb azt kell tisztázni, milyen Erósz, és csak aztán szólni a művéről. Ezt a kezdetet igen csodáltam. És ha már a többit is olyan szépen, főségesen előadtad, milyen Erósz, akkor áruld el nekem ezt is: Erósz vajon *valakinek* a szerelme, vagy senkié? Nem azt kérdelem, hogy egy apáé vagy anyáé... nevetséges volna ez a kérdés, hogy Erósz az apa vagy az anya szeretete légyen... nos, ha az apáról azt kérdezném: vajon az apa valakinek az apja vagy se - nyilván azt felelnéd, ha szabályosan akarnál felelni rá: igen, az apa egy fiú, illetve lány apja. Vagy nem?

- De igen - hagyta rá Agathón.

- És ugyanígy az anya is?

- Egyetérték.

- Felelj még egy kicsit - folytatta Szókratész -, hogy jobban megértsd, mit akarok. No és ha a testvéréről kérdezném, ha tényleg az, hogy valakinek a testvére, vagy se?

- Persze hogy valakinek.
- Nyilván a fivérének vagy a nővérének.
- Egyetérték.
- Próbáld meg Erósról is ugyanezt állítani! Erősz valakire irányuló szerelem, vagy senkire?
- Persze hogy valakire.
- Ezt jól véd az eszedbe! - mondta Szókratész -, és emlékezz vissza, vajon kire irányul. Most mondd, vajon Erősz az után, akit szeret, sóvárog-e, vagy se?
- De mennyire sóvárog!
- Vajon, ami után sóvárog, amit szeret... akkor sóvárog-e rá, ha már az övé, vagy ha még nem?
- Hihetőleg akkor, ha még nem - felelte Agathón.
- Vizsgáld meg - folytatta Szókratész -, vajon a hihetőleg helyett nem szükségképpel-e, hogy a sóvárgó az után sóvárog, ami nincs neki, és nem sóvárog többé, ha elnyerte. Én csodálatosan úgy érzem, Agathón, hogy ez szükségképpen így igaz. És te?
- Én is így látom.
- Okosan szólsz. No és szeretne a nagy nagy lenni, az erős erős?
- Lehetetlen annak az alapján, amiben már szót értettünk.
- Mert nem érezheti híját annak, ami már megvan neki.
- Igazad van.
- Most ha az erős erős akar lenni - folytatta Szókratész -, és a gyors gyors, az egészséges egészséges, tán valaki még elhinné ezekről vagy más ilyesmikről, hogy akik ilyenek, vágynak arra, ami megvan nekik - azért említem ezt, nehogy tévedésbe essünk... ha erre gondolsz, Agathón, hogy az ilyeneknek jelenleg szükségképpen megvan, ami épp megvan nekik, akár akarják, akár nem; és a meglevőre ugyan kicsoda sóvárogna? Ám ha valaki azt állítaná: "Egészséges létemre egészséges akarok lenni, gazdag létemre gazdag, és arra sóvárgok, ami már megvan nekem" - akkor mi csak azt felelhetnénk neki: "Emberfia, aki gazdag, egészséges, erős vagy; mindezt már csak a jövőre nézve kívánhatod, mert a jelenben már megvan neked, akár akarod, akár nem. Vizsgáld meg hát: ha azt mondod: kívánom, ami jelenleg megvan - vajon nem ezt érted-e rajta: akarom, hogy ami jelenleg az enyém, az a jövőben is meglegyen?" Vajon az illető mást értene rajta?
- Aligha - felelte Agathón.
- Tehát ha valaki azt óhajtja, hogy a jövőben is megmaradjon neki, ami most megvan - erre is csak az áll, hogy az ember csak az után sóvárog, ami még nincs neki, nincs kéznél.
- Persze.

- Tehát ez és minden sóvárgó az után sóvárog, ami még nincs neki, nincs kéznél, nem az övé, nem ön maga, amit hiányol; mind ilyesmikre irányul a szerelem, a vágy.

- Természetesen.

- Nos - folytatta Szókratész - foglaljuk össze az idáig mondottakat. Ugye, a szerelem mindig irányul valamire, mégpedig olyasmire, ami nincs?

- Helyes.

- Gondolj vissza, beszédedben mit mondtál Erósról, mire irányul. Ha akarsz, emlékeztetlek rá. Azt hiszem, ilyesmit mondhattál: az istenek ügyei a szépség iránti szerelem által rendeződtek, mert csúfság iránti szerelem nem létezik. Valahogy így mondtad, nem?

- Mondtam - hagyta helyben Agathón.

- Egész okosan mondtad, barátom! - folytatta Szókratész. - És ha így van, nyilván Erósz csak a szépség iránti szerelem, a rútságnak nincs szerelme.

- Egyetérték.

- És megegyeztünk ebben is: azt szereti, ami nincs neki, amit hiányol?

- Igen.

- Tehát Erósz híjával van a szépségnek, nincs neki.

- Szükségképpen következik.

- Hogyan?! Állítod, hogy szép az, ami híjával van a szépségnek, ami nem szép?!

- Eszerint nem.

- S ha így van, még mindig azt vallod, hogy Erósz szép?

Agathón erre így felelt:

- Úgy látszik, Szókratész, már-már magam sem értem, amit előbb mondtam.

- Bölcsen mondtad ezt, Agathón - felelte Szókratész. - De kicsinyég még felelgessek nekem! Nemde szerinted a jóság egyben szépség is?

- Úgy van.

- Nos, ha Erósz nem szép, és a jóság szépség, akkor nyilván Erósz nem is jó?

- Nem tudlak megcáfolni, Szókratész! Legyen úgy, ahogy mondasz - hagyta rá Agathón.

- Az igazságot, azt nem tudod megcáfolni, Agathón, mert Szókratészt könnyű lenne!

- De most már békén hagylak, és abból kiindulva, amiben már szót értettünk, most már magam próbálom, ahogy tudom, elismételni azt az Erósz-tant, amit egy mantinéi asszonytól, Diotimától hallottam. Ez a jóslásban és minden másban igen járatos volt, és az athénieket, akik áldozatot mutattak be a pestis elhárítására, tíz évre megmentette a járványtól, és engem is ő tanított ki Erósz titkaira. Téged követve, Agathón, nekem is azt kell elmondanom, kicsoda Erósz és milyen, aztán számba vennem a tetteit. Legegyszerűbb szerintem, ha ugyanabban a sorrendben szólok, ahogy egykor az idegen nő engem-faggatva beszélt. Mert akkor én is nagyjából ugyanazt mondtam neki, amit most nekem Agathón, hogy ti. Erósz nagy isten és szép. És Diotima ugyanazzal torkolt le, amivel én most Agathónt, hogy Erósz nem szép és nem jó. Erre én:

"Hogy érted ezt, Diotima? Erósz tehát rút és gonosz?"

Ő erre így felelt:

"Ne káromold! Vagy azt hiszed, hogy ami nem szép, az szükségképpen rút?"

"Nyilván."

"És aki nem bölcs, az tudatlan? Nem vetted észre, hogy középút is van a bölcsesség és tudatlanság között?"

"Mi légyen az?"

"Ha valaki sejti az igazságot, de számot adni róla nem tud. Nem érted-e, hogy ez bizony nem tudás, mert miféle tudás volna; amit nem tudunk megindokolni - de nem is tudatlanság, hiszen ha sejtésünk helyes, az hogy volna nemtudás. Az ilyesmi: a helyes vélemény, középütt van tudás és nemtudás között."

"Igazad van" - mondtam.

"Tehát, ami nem szép, azt még ne képzeld mindenáron rútnek, és ami nem jó, gonosznak. Így Erószról is, mert elismerted, hogy nem jó és nem szép, azért ne hidd, hogy szükségképpen rút és gonosz, hanem hogy középszer e két véglet között."

"De azt csak elismeri mindenki, hogy nagy isten?"

"Kikre gondolsz? A tudatlanokra csak, vagy a bölcsekre is?"

"Mindenkire."

Diotima elmosolyodott:

"Ó, Szókratész, miképpen ismerheti el az olyan, hogy Erósz nagy isten, aki állítja, hogy egyáltalán nem is isten?!"

"Ki állítja ezt?" - kérdeztem.

"Te és én!"

"Hogy érted ezt?"

"Mi sem egyszerűbb - válaszolta. - Nem azt tartod, hogy valamennyi isten boldog és szép? Vagy mered azt állítani, hogy van isten, aki nem szép és nem boldog?"

"Zeuszra, nem!"

"És boldognak, ugye, azt mondd, aki a szépség és jószág birtokában van?"

"Úgy van."

"Ám elismerted, hogy Erósz a jószág és szépség hiányában épp ezekre sóvárog, amiknek híjával van!"

"Elismertem."

"Lehet isten az, aki híjával van a jószágnak és szépségnek?!"

"Úgy látszik, semmiképp."

"No látod, hát te sem tartod Erósz istennek!"

"Hát akkor mi? Halandó?"

"A legkevésbé!"

"Akkor mi?"

"Amint már mondtam: középlény halandó és halhatatlan között."

"Mi legyen ez, Diotima?"

"Nagy démon, Szókratész, hiszen a démonok lakoznak az istenek és emberek között."

"Mi a hatalma?" - kérdeztem.

"Tolmácsolja és közvetíti az isteneknek az emberek kéréseit és áldozatait, és az embereknek az istenek parancsait és kegyeit: áldozataikra való feleletként. Betölti az isten és ember közti űrt, hogy a Mindenség önmagával összeköttessék. Épp ezen alapul a jóstudomány, a papok mestersége, mindenfajta áldozati praktika, ráolvasás, jóvendülés és bájolás. Isten nem közösködik emberekkel, a démonok útján érintkezik, társalkodik velük, ébrenlétükben és álmaikban. Mindennek értője: a démoni ember, míg a mindennapi ember a többi mesterséghez ért. Ilyen démon sok van, és sokféle. Egyikük Erósz."

"Ki legyen az apja, anyja?" - kérdeztem.

"Hosszadalmas volna elmesélni, mégis elmondom neked. Mikor Aphrodité megszületett, lakomát ültek az istenek, és köztük Pórosz, Métisz fia. Mikor már eltöltek, odaórázkodott Penia, hogy mint szokta a nagy lakomákon, kéregeessen. Ott okvetetlenkedett a kapuban. Pórosz a nektártól megkötyagosultan, mert bor akkor még nem volt, kiment Zeusz kertjébe, és bódult fejjel elszunnyadt. Penia nagy ínségében abban sántikált, hogy gyermeket nyer Pórosztól: odafeküdt melléje, és foganta Erósz. Ezért lett Erósz Aphrodité szolgája és fullajtárja, mivel az ő lakomáján fogantatott, és természeténél fogva a szépség szerelmese, hiszen Aphrodité aztán

igazán gyönyörű! Mint Pórosz és Penia gyermeke, Erósznak ez lett a sorsa. Először is örökösen ínséges, és minden, csak nem szép és zsenge, ahogy általában képzelik, hanem faragatlan, piszkos, sarutlan, hajléktalan, mindig a földön, takaró nélkül alvó, kapualjakban, úton-útfélen, szabad ég alatt éjszakázó, örökölvén az anyja természetét, örökös ínséggel cimborázó. Apja nyomán azonban a jóság és szépség körül forgolódo, vitéz, rátarti és heves, remek vadász, mindig valamiben mesterkedő, belátásra sóvárgó, szellemes, egész életében bölcsességszerető, iszonyú varázsló, méregkeverő és szemfényvesztő, se nem halhatatlan, se nem halandó, hanem még ugyanaznap, ha jól megy a sora, virul és csupa élet, ám rögtön meghal, és föltámad az apja természete szerint. Bősége minduntalan szétfolyik, így Erósz nem nyomorog, és nem bővelkedik. Bölcsességben is, tudatlanságban is középúton jár. Ilyeténképpen. Senki isten nem filozofál, és nem kíván bölcsé válni. Hiszen más se filozofál, aki már bölcs. Viszont a tudatlanok se filozofálnak, és nem óhajtanak bölcsé válni. Mert a tudatlan legnagyobb átka, hogy bár nem szép és nem jó, nem eszes, mégis meg van elégedve magával. Ha valaki nem érzi, hogy híjával van valaminek, nem is vágyik arra, amije hiányzik."

"Kik hát a filozofálók, Diotima - kérdeztem -, ha sem a bölcsek, sem a tudatlanok?"

"A gyerek is tudja, hogy a két véglet közöttiek, amilyen Erósz is. Minthogy a bölcsesség az egyik legszebb vívmány, és Erósz lényege: a szépség iránti szerelem, így Erósz szükségképpen bölcsességszerető, és mint filozófus, a bölcs és tudatlan közt leledzik. Ezt származása indokolja: apja bölcs és bővelkedő, anyja értetlen és ínséges. Nos, Szókratész, démonunknak ez a természete. De nem csoda, hogy Erószról te mást képzelteél, szavaidból ítélve, azt, hogy Erósz a szeretett lény és nem a szerető. Gondolom, ezért tetszett néked gyönyörűnek. A szeretett lény ugyanis valóban szép, zsenge, tökéletes és boldog. A szeretőnek azonban egész más a lényege, az, amit elmondtam."

"Szépen mondtad ezt, idegen barátnőm! - hagytam rá. - De ha Erósz ilyen, mi haszna van belőle az embernek?"

"Megpróbállak, Szókratész, erre is rávezetni - felelte. - Így született hát Erósz, és ilyen természete van, és mint te mondtad, lényege: a szép iránti szeretet. Ám ha valaki azt kérdezné tőlünk: ó, Szókratész, és Diotima, mit akar Erósz a szépségtől, vagy pontosabban: a szépséget-szerető mire vágyik?"

Erre így feleltem:

"Hogy része legyen benne."

"De ez a felelet újabb kérdésre ösztökél: mi lesz azzal, aki részesül a szépségben?"

Mire én: - "E kérdésre nem tudok rögtön válaszolni."

"És ha valaki - folytatta Diotima - a szépség helyébe a jóságot tenné, és azt kérdezné: mondd, Szókratész, aki a jóságra sóvárog, az mire sóvárog?"

"Hogy része legyen benne" - feleltem.

"És mi lesz vele, ha már az övé?"

"Erre könnyebb felelnem: - akkor boldog lesz" - mondtam.

"Mert a jóság birtokában - tette hozzá - boldogok a boldogok. És tovább már nincs mit kérdeznünk, hogy ti. miért akar boldog lenni, aki akar?... a felelet céljához ért."

"Úgy van" - hagytam rá.

"És mi a véleményed, ez a kívánság és a szeretet vajon minden emberben közös? Mind a jóságot szeretné bírni örökké? Vajon mit gondolsz?"

"Hogy ez közös mindenkiben."

"Mégis, ha mindenki mindig ugyanazt szereti, miért nem mondjuk mindenkiről, hogy szeret, miért állítjuk egyikről, hogy szeret, a másiktól, hogy nem?"

"Ezen én is csodálkozom" - feleltem.

"Hát ne csodálkozzál! - mondta Diotima. - Ugyanis mi kiszemeljük a szerelem egy bizonyos fajtáját, és csak ezt illetjük az egész fogalom nevével szerelemnek, a többieket más néven nevezzük."

"Hogyan?" - kérdeztem.

"Így. Tudod, hogy »alkotás« sokféle van. Ha ugyanis valami a nemlétből létrejön, annak oka valami alkotás. Tehát minden művészet, mesterség teljesítménye: alkotás, és mestereik mind Alkotók."

"Így van,"

"És lásd, mi mégse alkotónak nevezzük őket, hanem más és más neveken, és valamennyifajta alkotó-tevékenységből kiszemelünk egyetlen fajtát, ti. a zenével és ütemekkel foglalkozót, és azt jelöljük az egész fogalom nevével. Mert csak ezt nevezzük alkotásnak, és e résztvékenység mestereit alkotóknak."

"Igaz" - hagytam rá.

"Így van a szerelemmel is. Lényegében a jóság, boldogság utáni, sóvárgás mindenkiben a leghőbb és legkínzóbb szerelem. Csakhogy a többiekről, akik szerelme másra irányul, mint például pénzszerzésre, testgyakorlásra, filozófiára, - nem mondjuk, hogy szeretnek, vagy szeretők, hanem csak azok bírják az egész nevet - szeretők, szerelem -, akik *egy bizonyos* cél felé törnek."

"Úgy tetszik, igazad lehet."

"Szokták mondani - folytatta -, a szerelmesek a hiányzó másik felüket keresik. Szerintem, barátom, a szerelem nem irányul sem félre, sem egészre, ha az nem épp maga a jóság. Hiszen az ember inkább levágatja a kezét, lábát, pedig a sajátja! - ha rossznak érzi. Azt hiszem, az ember önnönmagával is csak úgy boldog, ha a jóságot nevezi a sajátjának, és a gonoszt idegennek. Az ember nem szeret mást, csak a jóságot. Így érzed te is?"

"Zeuszra, igen!"

"Mondjuk ki egyszerűen, hogy az emberek a jóságba szerelmesek?"

"Mondjuk ki!"

"Nos? Nem kéne hozzátennünk: szeretnék, ha az övék lenne a jóság?"

"Tegyük hozzá!"

"És ugye, nemcsak hogy övék lenne, hanem egyszer s mindenkorra övék?"

"Ezt is tegyük hozzá!"

"Foglaljuk össze: a szerelem célja. - örökre bírni a jóságot."

"Tökéletesen igaz" - hagytam rá.

"Ha ez a szerelem lényege, mi módon, miféle művelettel érik el azok, akiknek buzgalmát, érzelmét, szerelemnek hívják? Meg tudnád mondani, mi ez a művelet?"

"Nem én! - feleltem. - Hisz akkor nem csodálnám a bölcsességedet, és nem járnék el hozzád mindezek megtanulására."

"Elárulom neked! - mondta. - Ez a szépségben való foganás mind testi, mind szellemi értelemben."

"Jóslatfejtőnek kéne lennem, hogy értsem szavadat, mert bizony nem értem!"

"Megmondom érthetőbben. Minden ember ugyanis, ó, Szókratész, maggal terhes, mind testi, mind lelki értelemben, és ha elér bizonyos életkort, természete nemzeni vágyik. Rútságba nemzeni nem képes, szépségbe annál inkább. Férfi és nő egygyélétele: nemzés, foganás... isteni művelet, a halandók életében valami halhatatlan elem. De ott nem mehet végbe, ahol nincs összhang. Az isteni lényeknek összhangtalan minden, ami rút, összhangzatos, ami szép. E szülésnél a szépség a Végzet, és bábaistennő. Ezért ha a nemző a szépséghez közelít, megcsitul, és örömmámorban fogan és nemz, ha viszont a rútság közelébe csöppen: elsötétült szemmel, begörnyedve önmagába zsugorul, elfordul, begubózik, és nem nemz, hanem magja terhét magában vonszolva, szorong. Ezért legyeskedik annyit a szépség körül, aki magban dús, és foganni szeretne, mert az nagy vergődésből szabadítja meg. Nos, Szókratész, a szerelem nem a szépségre kívánkozik, amint te képzeled!"

"Hanem mire?"

"Arra, hogy a szépségbe nemzzen és szüljön."

"Lehet" - hagytam rá.

"Egész biztos" - mondta.

"Miért hogy foganjon?"

"Mert a foganás a halandó számára az örökkévalóság, a halhatatlanság. A jóság révén halhatatlanságra vágyani - ez szükségszerűen következik abból, amiben már szót értettünk, ha ugyan a szerelem a jóság örökös birtoklására törekszik. Ebből szükségképp következik, hogy a szerelem vágyik a halhatatlanságra is..."

A szerelem titkairól beszélgetvén, Diotima ily sok mindenre kioktatott. Egyszer csak ezt kérdezte:

"Véleményed szerint, Szókratész, mi az oka a szerelemnek, a vágynak? Vagy nem veszed észre, mily szörnyen megháborodnak az állatok, ha üzekedhetnékjük támad: lábujjárók, szárnyasok, szerelmes szorongásukba mind belebetegszenek, először is hogy üzekedhessenek, aztán hogy fölneveljék fiókáikat; ezek védelmében még a leggyengébbek is készek szembeszállni a legerősebb vadállatokkal, és meghalni csemetéikért, és inkább elsenyednek az éhségtől, csak hogy fölneveljék őket, és ezért képesek minden másra. Az emberek, azt gondolhatnánk, tudatosan teszik meg mindezt, ám meg tudnád-e mondani, mi az oka az állatok ily szerelmes fölgerjedésének?"

Ismét azt mondtam, nem tudom.

"Mint képzeled, hogy nagy szerelmi szakértő válik belőled, ha még ezt sem tudod?"

"Hiszen az imént mondtam: épp azért fordultam hozzád, Diotima, mert tudtam, hogy ebben tanítóra szorulok. Árudd el hát a nyitját ennek és a szerelem többi titkainak!"

"Ne csodálkozz - mondta társnőm -, ha valóban hiszed, hogy a szerelem természetétől fogva arra törekszik, amiben már gyakorta szót értettünk. Ugyanúgy, ahogy elébb mondtam, itt is a halandó természet szeretne lehetősége szerint örök és halhatatlan lenni. Ám ezt csak úgy érheti el, ha nemzés útján mindig új, fiatal lényt hagy hátra az előregedett helyébe. Hiszen minden élőlényről azt állítják: él, és ugyanaz, mint ahogy valakit gyermekkorától fogva késő vénségéig azonos névvel illetünk, noha semmi sem maradt belőle ugyanaz, hanem minduntalan megújul: elveszti, ami megvénhedt benne, - haját, húsát, csontját, véré, egész testét. És nemcsak a testével van így, de a lelkével is: szokásai, erkölcei, vélekedései, vágyai, élvezetei, kínjai, félelmei mind folyton változnak: részben keletkeznek, részben elmúlnak. Ennél még sokkal megfoghatatlanabb, hogy még ismereteink is nemcsak hogy rész szerint keletkeznek és rész szerint múlnak, és így még ismereteinkre nézve sem maradunk ugyanazok, hanem hogy minden egyes ismeretünk is csak így jár: ugyanis amit emlékezetbe vésésnek hívunk, az is az ismeretek szokásával függ össze. Ismereteink elmerülése: a feledés, az emlékezetbe vésés viszont az elveszettek helyébe újabb és újabb ismereteket plántál, és így megmenti a tudást, hogy az mindig ugyanannak látsszék. Ily módon mentődik meg minden élőlény, nem úgy, hogy teljesen ugyanaz marad, mint az istenek, hanem úgy, hogy ami elhal, előregszik, mindig magához hasonló, új, fiatal sarjakat hagy hátra. Ezúton részesül a halandó a halhatatlanságban, a test és minden egyéb, más módon nem is tud. Ne csodáld hát, ha minden élőlény óvja sarjadékát; a halhatatlanság végett fészkel benne ez a buzgóság és szeretet."

E szavait hallván, elcsodálkoztam:

"Ó, legbölcsebb Diotima - kérdeztem -, mindez tényleg így volna?"

Ő erre úgy felelt, mint a tökéletes szofisták: "Biztos lehetsz benne, Szókratész! Mert ha az emberek becsvágyát fürkésznéd, bizony csodálnád esztelenségüket, ha nem vennéd észbe, mint már mondtam, micsoda szörnyű szerelem ösztökéli őket a hírnévre, arra, hogy dicsőségük örökké fönmaradjon. Ezért szánják életüket veszedelmekre, még inkább, mint sarjaikért, tékozzolják vagyoniukat, vállalnak minden törettetést, halált. Mit gondolsz, Alkésztisz csak Admétoszért veszett volna, Akhillész csupán Patrokloszért halt volna meg, és a ti Kodrosztok csak a fiai királykodásáért, ha nem hitték volna, hogy örökre fönmarad utánuk erényük emlékezte, aminthogy mi őrizzük is azt? Aligha. Úgy vélem, erényük halhatatlanságáért és

dicső hírnevükért cselekedték mindezt, és mennél kiválóbbak, annál inkább, mert a halhatatlanság szerelmesei. Akik csak testileg magtól-terhesek, azok a nők után bolondulnak, és így élnek a szerelmet, és a gyermekáldás révén vélik elnyerni minden időkre a halhatatlanságot, híriük fönnmaradását, a boldogságot. De vannak, akik inkább lelkükben, mint testükben fogadják mindazt, ami a lélekhez illik mind fogamzásban, mind szülésben. És vajon mi illik? A belátás és a többi erény illik, amelyek szerzői a költők és más alkotók, továbbá olyan mesteremberek, akiket feltalálóknak tartanak. A legnagyobb és legszebb bölcsesség azonban a városok és települések szervezése - ennek a neve: mértékletesség és igazságosság. Most ha valaki - mint isteni lény - gyermekkorától fogva lelkében magtól terhes, és fölcseperedvén nemzeni és szülni sóvárog, úgy vélem, az ilyen kóvályogva keresi a szépséget, hogy fogadjon benne. Csúfságban ugyanis az istennek se fogadna! Persze ha rájön a párosodhatnék, akkor boldog, ha szép testre bukkan és nem rútra, ám ha hozzá még szép, nemes, jól sarjadt lélekre is lel benne, határtalan örömmel köszönti a testet is, a lelket is, s ilyennek közelségében menten megered a nyelve erényről és arról, milyennek kell lennie az embernek, mivel kell foglalatostkodnia, és menten nekilát a szépség nevelésének. Érintkezésbe jutván a szépséggel és közösködvén vele, gondolom, teherbe ejti azzal, ami már régóta feszeng benne, jelen- és távollétében egyre csak rágondol, sarjukat közösen neveli föl vele, így kapcsolatuk sokkal szilárdabb, mint a gyerekszülőké, barátságuk szilárdabb, mert közösségük gyümölcseként szebb, halhatatlanabb gyermekeik vannak. Valóságos gyermekek helyett kinek ne kellenének inkább olyan gyermekek, amilyeneket Homérosznál, Hésziodosznál és más kiváló költőknél láthat, és ki ne irigyelné e szellemeket nagyszerű sarjaikért, akik halhatatlan hírnevet és emlékezetet szereztek nekik, lévén maguk is halhatatlanok. Vagy ha más példa kell, íme Lükurgosz, minő fiaikat hagyott hátra Lakedaimóniában, megmentőit hazájuknak és úgyszólván egész Hellásznak.

Tisztelitek ti Szólont is törvényalkotása miatt, másutt - hellének, barbárok - meg sok másokat is tisztelnek, akik sok nagyságos tettet fölmutatva gyakorolták az erényt. Ezeknek számos szentélyt emeltek, ily szellemi gyermekeik miatt, testi gyermekeik miatt szentélyt még senkinek nem emeltek. Ezek a szerelem rejtelmek, Szókratész, melyekbe most már te is beavatást nyerhetsz. Azt viszont nem tudom, méltó vagy-e már a végső, látomászerű beavatásra, amelyért ezek is vannak, ha az ember helyesen járja végig őket. Mégis beavatlak, rajtam ne múljék. Próbálj követni, ha tudsz. Aki helyesen tör e cél felé, már fiatalon azzal kell kezdenie, hogy rajong a szép testért, és először, ha helyesen fogja föl a dolgot, csak egyetlen testért hevül, és abban fogadjon szép eszméket; a továbbiakban azonban rá kell jönnie, hogy az egyik test szépsége egytestvére a másik test szépségének, és értelmetlenség volna, ha nem tekintené egynek és ugyanannak minden szép test szépségét, s ezt belátva, szükségképpen minden szép test szerelmesévé válik, és fölhagyja a csak egyért-rajongással, mivel azt már lenézi: kicsinek, szegényesnek érzi. Ezután már többre becsüli a lélek szépségét a testénél, úgyhogy ha olyasvalakire lel, akinek testi szépsége ugyan fonnyatag, de a lelke szép: beéri azzal, szereti, gondját viseli, és benne olyan eszméket fogadjon és keres, amelyek az ifjakat megnemesítik, s ezzel pártfogoltját arra készíteti, hogy a foglalatosságban, a törvényben rejlő szépséget szemlélje, és belássa, hogy mindenben egy és ugyanaz a szépség van jelen, és kicsibe vegye a csak testi szépséget. A foglalatosság után a tudományok felé kell kalauzolni pártfogoltját, hogy fölismerje szépségüket, úgyhogy a szépség sokasága láttán ne szolgáljon az egyedi szépségnek, nehogy rabszolgájává alázkodván egy fiúcskának, férfinak, vagy egyetlen foglalatosságnak, kicsinyes, üres nyárspolgár váljék belőle, hanem a szépség óceánja felé fordulva és azt szemlélve, sok magasztos eszmét és gondolatot szüljön olthatatlan bölcsesség utáni vágyakozásában, mígnem ezekben megizmosodva és gyarapodva, meg nem pillant egyetlen olyan ismeretet, amely épp erre a szépségre utal. Megpróbáljak, ahogy tudlak, fölvilágosítani ebben. Akit a szerelemben idáig elkalauzoltak, s aki a szépségeket sorrendjükben is helyesen szemléli, egyszer csak a szerelem végcéljához ér, és valami csodás

természetű szépséget pillant meg, ti. a szépséget magát, amiért idáig szenvedett, és ami mindenekelőtt s örökkön való, nem keletkezett, és nem vész el soha, nem növekszik, és nem csökken, minthogy nem ebben szép, abban rút, nem most szép, máskor meg csúf, nem ehhez viszonyítva szép, ahhoz meg rút, nem itt szép, ott rút, nem ezeknek szép, azoknak rút. Nem is úgy rémlik majd föl előtte a szépség, mint egy arc, vagy kéz, vagy más testrész, sem úgy, mint szó, tudomány, mint valami másban létező, pl. élőlényben, földön, égben vagy egyebütt, hanem csak magában, magával, egyképpen létezik, és minden más szépség csak belőle merít olyképpen, hogy míg minden más keletkezik és elmúlik, ő maga nem növekszik és nem fogy, nem éri semmi viszontagság. Nos, ha valaki a helyes fiúszeretet útján a földiektől ide emelkedik föl, és kezdi látni e szépséget magát, az már közel van a célhoz. A szerelem helyes útja - akár magunk járjuk, akár más kalauzol -, hogy az itteni egyes szépségeken elkezdve a szépség eléréséért mind magasabba hágunk, mintegy lépcsősoron haladva: egyetlen szép testtől a másikhöz, onnan mind többhöz, mindhez, aztán a szép testektől a szép tettekhez, a szép tettektől a szép ismeretekig, s innen végezetül ahhoz az egyetlen ismerethez, amelynek tárgya maga a Szépség, és így megismerjük a végső Szépséget. Kedves Szókratész - mondta a mantinéi nő -, ha valami, hát akkor ez az emberélet értelme: a végső Szépség szemlélete. Ha őt magát látod, nem keresed őt többé ruhákban, szépfiúkban, serdülőkben, akik láttán most még öntudatodat veszted, és te is és sokan mások, eszüket vesztve, megfélemednek ételről, italról, csak hogy - ha ez egyáltalán lehetséges volna! - szüntelenül kedveseteket bámulhassátok, és vele lehessetek. Ám miként vélekedjünk arról, aki megpillanthatná magát a Szépséget, tisztán, vegyítetlenül - úgyhogy nincs rajta emberi hús, szín, és egyéb múlandó semmiség, hanem magát az isteni szépséget szemlélné igazi mivoltában, azt hiszed, hiábavaló volna az ember élete, ha ezt nézheti, szemlélheti, és vele élhet? És nem gondolod, hogy egyedül itt adatnék meg néki, mialatt a szépséget igazi képében látja, hogy az erénynek most már nem árnyképeit szüli, minthogy a szépségnek sem árnyképét fogja föl, hanem az igazi erényt magát, az igazi szépség birtokában. Ha pedig az igazi erényt termi és fölneveli, megadatik néki az istenfélelem, és ha ez embernek egyáltalán megadatik: a halhatatlanság."

- Phaidrosz és ti, többiek, hát ezeket mondta nekem Diotima, és tökéletesen meggyőzött. Most e meggyőződésemben próbálok meggyőzni másokat is, hogy e kincs elnyeréséhez az emberi természet számára nem egykönnyen lelhetünk Erósznál különb támaszra. Ezért hirdetem: félje mindenki Erósz, és félem magam is, és a szerelmet kiváltképpen gyakorlom, és másokat is buzdítok rá, és ahogy csak tudom, dicsőítem most és mindenkor Erósz hatalmát és bajnoki voltát. Ezt a beszédemet, Phaidrosz, ha úgy tetszik, fogd föl Erósz magasztalásának, vagy nevezd annak, aminek éppen akarod.

Szókratész szavait mindenki magasztalta, csak Arisztophanész akart valamit mondani, mert beszédében Szókratész célzott az ő szavaira is, ám egyszer csak nagy zenebonával dörömböztek az ajtón, sőt mintha dávorizások s egy fuvoláslány hangját hallanák... Megszólalt Agathón:

- Fiúk, nézzetek ki! Ha ismerősök, hívjátok be őket. Ha idegenek, mondjátok meg nekik, hogy már vége az ivásnak, és pihenünk.

Nemsokára az aulában Alkibiadész hangja csendült föl. Igen kapatos lehetett, és nagyokat kurjongatott. Tudakolta, hol van Agathón, és követelte, hogy vezessék hozzá. Ekkor a fuvoláslány és más kísérői átkarolták, és bevezették a bentlevőkhöz. Megállt az ajtóban - fején borostyán- és violakoszorú volt, rengeteg szalaggal.

- Üdvözlét, uraim - szólalt meg. - Befogadjátok-e a részeg embert?... borzasztó részeget... vagy álljunk odébb, miután megkoszorúztuk Agathónt, mert azért jöttünk. Tegnap ugyanis nem

jöhettek el, most aztán itt vagyok, fejemen szalagkoszorú, hogy a legbölcsebb és legcsinosabb legény fejére tegyem, ha szabad ezt mondanom. Talán kinevettek, amiért becsíptem. Még ha kinevettek is, tudom, hogy az igazság szól belőlem. Ám feleljetek azonnal: a mondott feltétel mellett, bejöhettek-e, vagy sem?

Mind egymást túlkiabálva unszolták, csak jöjjön és heveredjék le. Agathón is hívta. Alkibiadész jött, kísérőitől vezetve, és Agathónt megkoszorúzó, levette szalagjait a fejéről. Ám ezeket a szeme elé tartva, nem vette észre Szókratészt, hanem letelepedett Agathón és Szókratész közé. Szókratész helyet szorított neki, hogy leülhessen. Alkibiadész, elhelyezkedvén, köszöntötte Agathónt és megkoszorúzta. Agathón így szólt:

- Fiúk, oldjátok le Alkibiadész saruit, hogy harmadiknak ideheveredhessen!

- Úgy van! - mondta Alkibiadész. - De ki a harmadik ivócimbora?

Megfordult és megpillantotta Szókratészt, fölpattant és így szólt:

- Héraklészre! Hát ez mit keres itt?! Hisz ez Szókratész! Már megint reám leselkedve ültél ide, ahogy szoktál, aztán egyszer csak fölbukkansz, mikor a legkevésbé számítok reá?! Hogy csöppensz ide? És miért éppen ide fészkelődtél, miért nem Arisztophanész vagy bárki más mellé, aki mókamester, vagy épp szeretne az lenni? Ó, nem! te addig fondorkodtál, míg a legszebb fiú mellé nem kerültél.

Szókratész így felelt:

- Lásd, Agathón, vajon meg bírsz-e oltalmazni engem? Mert e fiatalember szerelmével ugyancsak pórul jártam! Amióta beléhabarodtam, senki szépfiúra nem nézhetek rá, szót se válthatok, mert ő féltékenységből és irigységből csuda, hogy mit művel! Gyaláz és kezét emel reám! Vigyázz, nehogy most megint ilyesmire szánja rá magát, hanem szerezz békét köztünk, és ha tettelességre vetemedik, oltalmaz, mert igen rettegek szerelmétől és őrvölgésétől.

- Mi nem békülhetünk meg! - mondta Alkibiadész. - Ezért még máskor állok rajtad bosszút. Most pedig, Agathón, adj a szalagokból, hadd koszorúzzam meg ez ember csudálatos kobakját, nehogy még a szememre lobbantsa, hogy téged megkoszorúztalak, őt meg nem, pedig ő szavakkal mindig mindenkin győz, és nemcsak a minap egy ízben, mint te!

Erre tépett a szalagokból, megkoszorúzta Szókratészt és leült. Miután leheveredett, így szólt:

- Nos, uraim! Fölöttébb józanok vagytok. Ezt nem tűrhetem! Tessék inni, ahogy szót értettünk! És hogy eleget ihassatok, ezennel megválasztom magamat borkirálynak. De hozasson Agathón egy óriási kelyhet, ha van! Hohó, de mégse! Hozd ide, fiú, a borhűtő edényt! - mert látta, hogy abba jó nyolc kehelynyi bor fér.

Ezt megtöltötte, s először maga hajtotta ki, aztán megtöltötte Szókratész számára:

- Uraim! Szókratészhez képest az én tudományom semmi - mondta. - Annyit vedel, amennyit beléparancsolunk, és mégse lesz sohase részeg!

A szolgálfiú megtöltötte az edényt. Szókratész fölhajtotta. Erre megszólalt Erüximakhosz:

- Mitévők legyünk, Alkibiadész? Így bor mellett nem is beszélünk, nem is énekelünk, csak vedelünk otrombán, mint kinek ég a torka?!

Erre Agathón így válaszolt:

- Legkülönb, legbölcsebb atyának legkülönb fia, Erüximakhosz, üdvözöllek!

- Én is téged! - felelt Erüximakhosz. - De hát mit csináljunk?!

- Amit te rendelsz, mert néked engedelmeskednünk kell! *Többet ér sereg embernél is a felcser, az orvos!* Parancsolj, mit kívánsz!

- Ide figyelj! - mondta Erüximakhosz. - Mielőtt betoppantál, abban egyeztünk meg, hogy jobb felé haladva, sorra mindenki a tőle telhető legszebb magasztaló beszéddel tiszteli Erósz. Mi már mind szólottunk, te még nem, csak fölhaltad a bort. Így méltányos, hogy te beszélj, és beszéded után adj föladványt Szókratésznek, amit épp akarsz, ő meg a jobb oldali szomszédjának és így tovább.

- Igazad van, Erüximakhosz! - hagyta rá Alkibiadész. - De nem igazság a részeg ember beszédét összemérni a józanokéval! És vajon, boldogságos barátom, meggyőztek-e téged Szókratész előbbi szavai? Tudod-e, hogy mindannak, amit ő mond, az ellenkezője igaz? Mert ha füle hallatára valaki mást magasztalok - istent vagy embert -, és nem őt, akkor kezet emel rám.

- Nem hallgatsz el tüstént? - szólt közbe Szókratész.

- Poszeidonra! - ellenkezett Alkibiadész. - Csak ne tagadd, hogy jelenlétedben én senki mást nem dicsérhetek!

- Úgy legyen! - kiáltott közbe Erüximakhosz. - Ha akarod, magasztald Szókratészt!

- Micsoda? - horkant föl Alkibiadész. - Szerinted ez kell, Erüximakhosz?! Rontsak rá, és álljak bosszút rajta itt előttetek?

- Min töröd a fejed? - kérdezte Szókratész. - Hogy nevetségessé tégy a dicséreteddel? Vagy mit akarsz?

- Elmondani az igazságot! Ám te lásd, hogy megengedheted-e!

- Elmondani az igazságot? Persze hogy megengedem, sőt parancsolom! - mondta Szókratész.

- Már kezdem is! - szólt Alkibiadész. - Te meg eszerint cselekedj! Ha nem mondok igazat, rögtön szakíts félbe, amikor akarsz, és mondd szemembe, hogy hazudom, mert nem szándéksom hazudni. És ne csodáld, ha aztán összevissza beszélek, ahogy eszembe jut, mert nem egykönnyű ilyen állapotomban szép sorjában előszámlálni furcsaságaidat.

- Szókratész magasztalását hasonlattal kísérelem meg. Ő nyilván azt gondolhatná erre: azért, hogy kifigurázam, pedig nem a mókacsinálásért folyamodom a hasonlathoz, hanem épp az igazságért. Állítom, hogy hasonlatos ő a szobrászműhelyekben gubbasztó szilénszobrokhoz, akiket a művészek szürinxszel és fuvalával mintáztak meg, és ha kétfelé nyitjuk őket, a belsejükben egy-egy istenszobor látható. Állítom továbbá, hogy éppen Marszüász szatírhoz

hasonlít. Hogy külsőben szatírhoz hasonlítasz, Szókratész, abban magad sem kételkedhetsz. Ám vedd tudomásul, hogy másban is hasonlítasz hozzájuk. Úgy, gunyoroskodó vagy? Avagy nem? Ha nem ismered be, tanúkat hozok! "De nem vagyok fuvolás!" - mondd. Nem-e?! Sokkal csodálatosabb, mint Marszüász! Ennek ugyanis még hangszerek is kellettnek, hogy szája varázslatával megbabonázza az embereket, amiképpen még ma is megbabonázza az ő dallamait fuvolázó. Mert Marszüász Olümposz dalait fuvolázta, tőle tanulta őket. Olümposz dalai - akár ha kiváló fuvolás fújja, akár botor fuvoláslány! - önmaguk elbűvölik az embert, és kinyilatkoztatják, kik szorulnak rá az istenekre, a misztériumokra, mert maguk e dallamok isteniek. Te csak abban ütsz el Marszüásztól, hogy hangszer nélkül, pusztá szavakkal műveled ugyanazt. Mi ugyanis, ha másnak másfajta szónoklatát halljuk - még ha kiváló szónok is az illető -, úgyszólván oda se hederítünk; viszont ha téged hallunk - ha asszony, ha férfi, ha gyermek hall is! és még ha közvetve, egy csapnivaló szónok tolmácsolásában is! -, megháborodunk és káprázatba esünk! Én, uraim, ha nem tartanék tőle, hogy teljesen elázottnak néztek, esküvel bizonyítanám, mi nyűgözött le beszédei hallatára, és mi tart lenyűgözve ma is. Amint a szavát hallom, szívem jobban kalapál, mint a táncoló körübantoké, és patazik a könnyem. És látom, ugyanezt élük át mások is. Ha Periklészt vagy más kiváló szónokokat hallgattam, éreztem: szépen szólnak, de semmi olyan nem feszengett bennem, mint Szókratész hallatára, lelkem nem háborgott, nem lázadozott rabszolga állapotában. Ám ez a Marszüász már sokszor meghatott, hogy úgy éreztem, ez a mostani életem már nem is élet. Minderre, Szókratész, nem mondhatod, hogy nem igaz! Most is tudva tudom, hogyha fülelni akarnék rád, nem állnám a sarat, hanem most is csak ugyanúgy járnék. Kényszerít, hogy igazat adjak neki, hogy mi mindennek vagyok híjával, és mégsem magammal bajoskodom, hanem Athén államügyeit intézem. Így hát erőnek erejével futok előle, mint a szirének elől, fületem befogva, nehogy itt öregedjek meg, mellette rostokolva. Egyedül vele szemben érzem, amit senki se hinne rólam, hogy ti. bárki előtt is szégyenkezem. Egyedül előtte szégyenkezem. Tudva tudom, hogy képtelen vagyok neki bármiben is ellene mondani, mikor lelkemre köt valamit, ám amint elválok tőle, menten lépre visz a tömeg hajbókolása. Kerülöm, menekülök előle, és ha megpillantom, pironkodom adott szavam miatt. Sokszor már-már azon örvidenék, ha nem látnám az élők sorában. Ám ha ez bekövetkeznék, tudom, százszor jobban gyötörne, úgyszólván már magam se tudom, mitévő legyek vele! Hát így lenyűgözött engem és sok-sok mást ennek a szatírnak a fuvolázása! Ám figyeljétek, mennyire formázza azokat, akikhez hasonlítottam, és mily csodálatos a hatalma! Tudjátok meg, hogy egyikőtök sem ismeri őt, és - ha már belefogtam - íme, bemutatom őt néktek. Láthatjátok, mily szerelemmel viseltetik Szókratész a szép lények iránt; mindig körülöttük ólálkodik, és megkótyagosul tőlük. Ő mindenben tapasztalatlan, nem tud semmit, legalábbis ezt játssza meg; mindez nem épp a szilénekre jellemző? De mennyire! Kívülről ezzel kendőzi el magát, mint azok a szilénszobrok, ám ha kinyitják a belsejét, kedves bortestvéreim, mit gondoltok, mekkora önmegtartóztatás feszeng benne? Tudjátok-e, hogy ő füttyöl arra, ha valaki szép, senki se képzelné, mennyire megveti a szépfűt, a gazdagságot, az előkelőt, akit a tömeg boldognak hisz. Mind e javakat ő kutyába sem veszi, de minket sem! gunyoroskodva és mókázva éldegél az emberek között. Nem tudom, egyáltalán látta-e valaki a benne rejlő istenszobrot, midőn komollyá vedlik és kitarulkozik? Én már láttam egykor, és akkor benseje olyan isteni szépnek, aranynak, gyönyörűnek és csodálatosnak tetszett, hogy szentül hittem, mindenben vakon azt kell tennem, amit ő parancsol. Azt képzeltem, hogy komolyan lenyűgözi őt fiatalágom varázsa, és ezt nyereségnek ítéltam, csodás szerencsének, hogy ti. Szókratész kegyeit keresve, mindazt hallhatom tőle, amit ő tud. Ifjúi bájamra, csodálatos, milyen rátarti voltam. Varázsom tudatában elbocsátottam kísérőimet, és egyedül maradtam vele. Ezelőtt ugyanis sohase szoktam kísérő nélkül, kettesben lenni vele. A színigazat szeretném néktek elmondani. Figyeljétek meg, vajon valótlanul mondok-e, s ha igen, te, Szókratész, cáfolj meg! Magamra maradtam hát vele, uraim, és arra számítottam, hogy azonnal olyasmiket susorog nekem, minőket a szerető szokott a kedvesének, ha intim kettesben vannak, már előre örültem neki. Reményem füstbe ment, mert ő

elbeszélgetett velem, ahogy máskor szokott, és a nap elmúltával faképnél hagyott. Ezután meghívtam tornászni, remélvén, hogy valami csak lesz. Tornásztunk, még birkóztunk is sokszor magános kettesben; de mire a sok szó?! - többet így sem értem el. Minthogy így semmire se mentem, úgy véltem, ha már elkezdtem, erőszakkal ugratom ki a bokorból a nyulat, hányadán is állunk. Meghívom lakomára, csak úgy, mint ahogy a szerelmes csapdát készít a kedvesének. Meghívásomat nem fogadta el rögtön, idővel mégis beadta a derekát. Első ízben rögtön evés után el akart távozni. Elfogott a szégyen, és hagytam, hogy elmenjen. Ám kitartottam szándékomban, és utóbb ebéd után egész késő éjszakáig elcsevegtem vele; ő aztán azzal a kifogással, hogy későre jár, el akart menni, de én maradásra kényszerítettem. Ott nyugodott el mellettem a szomszéd heverőn, amelyen evett, és úgy volt, hogy a szobában csak mi ketten alszunk. Beszédemben idáig nincs semmi kivetnivaló, mindenkinek elmondhatom; a következőket azonban dehogy hallhatnátok tőlem, ha először is - a közmondás szerint - nem volna kedvessel vagy kedves nélkül a borbán az igazság, másodsor: ha már Szókratész magasztalására adtam a fejemet, igazságtalan volna elhallgatnom egyik pompás cselekedetét. Emléke még most is úgy kínoz, mint a kígyómarás. Azt szokták mondani, aki így járt, hogy is beszélne róla másnak, legfeljebb olyannak, akit szintén megmárt a kígyó, mert csak az érezheti át, és nézi el neki, mi mindenre - szóra, tette - ragadtatta el magát kínjában. Engem pedig még gyötrőbb marás ért, mégpedig a legsebezhetőbb pontomon, ahol egyáltalán megmarhatnak valakit: a szívemen, a lelkemen, vagy hívják akárhogy is, ott sújtottak le, martak meg bölcsességszerető szavak, melyek ha egy zsenge, szépen sarjadt lélekre lelnek, kígyónál kegyetlenebbül behorgadnak, és a nyomorultat bármi szóra, tette ösztökélik... Itt látva egy Phaidroszt, egy Agathónt, egy Erüximakhoszt, egy Pauszaniászt, egy Arisztophanészt - Szókratészt magát mivégre említeném?! - és a többieket; alkalmasint mind rabul estetek egykor a filozófia eszelős dühének, hát nektek nyugodtan elárulhatom, amit akkor tettem, ti úgyis megbocsátjátok. A szolgák pedig és más értetlen avatatlanok csak dugják be a fülüket. Uraim, kialudt a mécses, a szolgálóiuk már mind a szobán kívül voltak; úgy véltem, minek teketóriázok tovább, nyíltan kimondom érzéseimet. Megráztam Szókratészt és megkérdeztem: "Alszol már?" - "Még nem" - felelte ő. - "Tudod, mi jutott az eszembe?" - mondtam. - "Mi?" - kérdezte. - "Úgy hiszem, hozzám egyedül te volnál méltó szerető, csak az az érzésem, mintha nem mernéd ezt közölni velem. Az én nézetem ez: vagy esztelenségnek tartanám, ha ebben is nem kedveznék neked, és minden másban, ha valamire szükséged van, és azt a magam és barátaim vagyonából kielégíthetem. Mert semmi sem fontosabb nekem, mint hogy a lehető legkülönb emberré váljak, s e célból, azt hiszem, senkiben se lelhetnék jobb kalauzra nálad. Eszes ember előtt százszor inkább restelném, ha nem tennék a kedvére, mint az értetlen tömeg előtt az ellenkezőjét..." - Szókratész végighallgatott, aztán szokásához híven csúfondárosan így felelt: "Kedves Alkibiadész, még majd kiviláglik, hogy valójában nem is vagy olyan buta - ha éppenséggel igaz, amit rólam állítasz, és fészkel bennem valami erő, amely téged különbbé formálhat: nos, valami csodás szépséget láthattál meg bennem, amely még a te csinos ábrázatodat is messze fölülmúlja! Nos, ha te ezt látva bennem, keresed a velem-közösködést, és szeretnél szépséget cserélni szépségért, úgy te az én káromra hajhászod hasznodat, és álszépség fejében akarod az igazi szépséget, rézért aranyat szeretnél cserélni. Boldogságos barátom, gondold meg ezt jól, nehogy csalódj bennem, hátha senki vagyok. Akkor kezd csak élesen látni a szellem szeme, mikor a testi szem már elhomályosul, és ettől te még igen messze vagy!" - Ezt hallván, így feleltem: "Ami engem illet: ami a szívemen, az a számon. Te meg végezd el magadban, hogy neked és neked mi volna a legjobb. - "Okosan szóltál! - felelt Szókratész. - És a jövőben is megfontoltan azt tesszük, ami nekünk ebben is, másban is a legjobbnak tetszik." - E párbeszédünk után, és miután nyilaimat így ellövöldöztem, azt reméltem, mégis megsebeztem őt. Felkeltem, nem adván neki szóra alkalmat többé, ráborítottam a köpenyemet - télidő lévén -, én pedig az ő ócska köpenye alá bújva, átkulcsoltam kezeimmel ezt az igazán isteni és csodás embert, és így múltattam el az éjszakát. Erre se mondhatod, Szókratész, hogy nem így volt! Megtettem minden lehetőt, ő mégis diadalmaskodott rajtam, oly igen lenézte és

nevetségessé tette, kigúnyolta ifjúi bájaimat, amikkel pedig akkor igen nagyra voltam, ó, bírák, mert most ti bírái vagytok Szókratész főnnhéjázásának. Mert tudjátok meg, esküszöm az istenekre: noha Szókratésszel háltam, úgy keltem föl mellőle, mintha csak apámmal, bátyámmal aludtam volna együtt! Ezek után, mit gondoltok, mily érzésekkel viaskodtam? Emésztett sértettségem, ugyanakkor meg csodáltam az ő természetét, önmegtartóztatását, férfiaságát. Olyan emberre leltem benne, amilyenre, azt hiszem, még soha, legalábbis bölcsesség és önfegyelem tekintetében, úgyhogy tanácstalan voltam, vajon haragudjak-e rá, kerüljem-e a társaságát, avagy mivel tudnám mégis megnyerni. Tudtam, pénzzel sokkal kevésbé sebezhető, mint acéllal Aiász, íme, azon az egy ponton is, ahol még azt hittem, rabbá tehetem, egérutat vettem! Belezavarodtam, én lettem rabjává úgy, ahogy embernek még soha. Mindez még régebben történt, utána együtt katonáskodtuk végig a poteidaiai hadjáratot, még asztaltársak is voltunk. Először is a szenvedések tűrésében nemcsak engem főzött le, de valamennyiünket. Amidőn - valahol elvágva az utánpótlástól, ami gyakori eset a háborúkban - éhezniünk kellett, szívósságban elbújhattak a többiek Szókratész mellett. Ám ha nagy eszemiszom adódott, az élvezésben túltett mindenkin, és ha erőltették, hogy igyék - ami különben nem volt ínyére -, mindenkit lepipált! És ami a legcsodálatosabb! soha senki nem látta részegnek. Azt hiszem, ezt azonnal be is bizonyítja. A hideg viszontagságait - iszonyú zord telek voltak! - csodálatosan bírta, kiváltképpen egyszer, amikor kibírhatatlan volt a fagy. A többiek mind ki se dugták az orrukat, vagy ha igen, csuda, mennyi kacabajkát húztak magukra: a lábukat posztóba vagy juhbőrbe bugyolálták. Ő ekkor is csak szokott öltözetében járt-kelt odakint, és könnyebben talpalt a jégen mezítláb, mint más bakancsban. A katonák már ferde szemmel néztek rá, gyanakodván, hogy velük csúfondároskodik. Elég ebből ennyi. De

mit művelt, miket élt át, tűrt-e vitéz a csatában?

ti. ama hadjárat során: érdemes végighallgatni! Valamin eltöprengett, és hajnaltól fogva ott állt egy helyben, boncolva lelkében a kérdést, s minthogy nem sikerült megoldania, nem tágitott onnan, csak törte a fejét, és állt, állt. Már dél lett, az emberek fölfigyeltek rá, nem győztek csodálkozni, szájról szájra adták az esetet, hogy Szókratész hajnal óta csak ott áll, és töri a fejét. Végül beesteledett, és néhány ióniai, akik már meg is vacsoráztak, és nyár lévén, kicipelték nyoszolyáikat, hogy szabad ég alatt a hűvösben aludjanak, de azért is, hogy szemmel tartsák őt, vajon még éjszaka is ott fog állni. Ott is állt, egész napkeltéig, aztán imával köszöntötte a Napot és elvonult. Akarjátok tudni, milyen volt a csatában? Méltó erről is szót ejtenünk. Abban a csatában is, amely során a vezérek kitüntettek engem, ő mentett meg és senki más. Én megsebesültem, ő meg nem akart sorsomra hagyni, hanem fegyverestül kimentett a vészből. Akkor én, ugye, Szókratész, követeltem, hogy a vezérek adják neked a kitüntetést - ezért nem gáncsolhatsz, és nem mondhatod, hogy valótlanul mondom! -, de midőn a vezérek rangom miatt mindenáron nekem akarták adni, te még a vezéreknél is jobban kívántad, hogy én kapjam meg. Uraim, érdemes szemügyre venni Szókratészt akkor is, amikor Déliontól futott a had. Én véletlenül lovon ültem, Szókratész meg nehézfegyverzetben gyalog vonult. Miután már embereink szerteszaladtak, ő Lakhésszel együtt vonult vissza. Akkor botlottam össze velük, és megpillantván, biztattam őket, hogy nem hagyom cserben őket. Itt aztán alaposabban megfigyelhettem Szókratészt, mint Poteidaianál, mert most - lovon ülén - kevésbé voltam megneszödve. Először is higgadságban messze lefőzte Lakhészt, továbbá úgy tetszett nekem, Arisztophanész, hogy a te szavaiddal éljek, úgy járt-kelt, mintha csak itt volna. *Körbeszállatván szeméit kevélyen*, nyugodtan szemügyre vette társait, ellenfeleit, és mindenki már messziről láthatta rajta: ha valaki erre az emberre kezdet emel, ő bátran védekezik. Épp emiatt menekült meg sértetlenül ő is, társa is: a csatában ugyanis az így viselkedőket alig támadják meg, annál jobban hajszolják a fejüket vesztve szaladókat. Sok más csodás dolgot mondhatnék még Szókratész magasztalására. Csakhogy más életformákat szemlélve, könnyen állíthatjuk ezekről is, azokról is ugyanazt, ellenben csodálatos, hogy Szókratész mennyire nem hasonlít egyetlen

más emberre sem! se ma előre, se régen halottra. Milyen volt Akhillész? - ezt elképzeltük, ha Braszidászhoz vagy máshoz hasonlítjuk. Periklész meg Nesztórhoz és Anténórhoz hasonlítható, és így van másokkal is: ily módon mindenki valaki mást formáz. Ám hogy milyen ez az ember a maga megfoghatatlanságában - ő maga és beszédei -, annak keresve sem találhatjuk mását se a ma élők, se a rég megholtak között, legföljebb ha nem emberekkel vetjük össze magát és beszédeit, hanem - miként most én cselekszem - szilénéekkel és szatírokkal. Az elébb mondottakból majdnem kifelejtettem azt, hogy ti. még a beszédei is igen hasonlóak a kinyitható szatírszobrokhoz. Ha valaki Szókratész beszédeit hallgatja, azok először fölöttébb nevetségesnek tetszenek: olyan szavakba és fordulatokba csomagolja őket, amilyen egy pimasz szatír irhája! Hiszen egyébről sem beszél, csak teherhordó szamarakról, kovácsokról, cipészekről, cserzővargákról, és látszólag ugyanily módon mindig ugyanazt gajdolja, úgyhogy a járatlan és értetlen embernek már szinte kedve kerekedik szavait kikacagni. Ám ha valaki kinyitva látja őket, és behatol értelmükbe, menten ráocsúdik, hogy hiszen ezekben és csakis ezekben lakozik szellem, utóbb meg még hogy mindennél istenibbek, és az erény legszebb mintaszobrait rejtik magukban, és legtöbbször - pontosabban: *egészen* épp azt célozzák, amit illik egy jobbulni, nemesülni kívánó lénynek szem előtt tartani. Ez hát, uraim, az én Szókratész-dicséretem; de közbevetőleg azt is elárultam, amit nagyon zokon veszek tőle: mint csúfolt meg engem! De nemcsak engem, hanem Kharmidészt, Glaukón fiát is, Euthüdeoszt, a Dioklészt fiát is, és még annyi mást, akiket mind szerelmesként tett lóvá: szerető helyett ő lett a szeretett lény! Téged is óvlak, Agathón, nehogy bedőlj neki, hanem okulván a mi siralmas példánkon, óvakodj, nehogy úgy járj, mint a közmondás tanítja: "Maga kárán tanul a buta!"

E szavakra nevetni kezdtek Alkibiadész őszinteségén, mert kiviláglott, hogy még mindig szerelmes Szókratészbe. Erre Szókratész szólalt meg:

- Gyanítom, Alkibiadész, hogy te színjózan vagy, különben, ily óvatosan kerülgetve a forró kását, nem iparkodtál volna elrejteni valódi szándékodat, amiért mindezt elmondtad, és nem biggyesztetted volna csak úgy mellékesen a beszéded végére. Mintha nem is csak azért mondtad volna el mindezt, hogy engem összeugrass Agathónnal?! mivel azt hiszed, én csak beléd lehetek szerelmes, senki másba, Agathónt meg csak te szeretheted, más senki. De mi nem ültünk föl neked, és átláttunk szatír-szilén-drámádon! Kedves Agathón, ne hagyd, hogy ő célt érjen, és légy résen, nehogy bárki minket kettőnket összevegytessen!

- Lehet, hogy igazad van, Szókratész! - felelte Agathón. - Már ebből is gyanítom, hogy ide fészkelődött közénk, csak hogy szétválasszon bennünket. De ebből nem eszik, mert átmegyek hozzád és odaheveredem.

- Persze, csak gyere! - biztatta Szókratész. - Feküdj ide, a bal oldaladra!

- Zeuszra! - kiáltott föl Alkibiadész. - Mit kell eltűrnöm ettől az embertől?! Azt hiszi, mindenütt fölím kell kerülnie! Ha mást nem, ó, csodálatos ember, legalább azt engeddd meg, hogy Agathón ide, közénk heveredjen!

- Lehetetlen! - felelte Szókratész. - Hiszen te engem magasztaltál, nekem pedig most a tőlem jobbra ülőt kell dicsérnem. Most ha Agathón tőlem balra ül, akkor ő is csak engem dicsér majd, pedig inkább nekem kell őt. Engedd hát, isteni fiú, és ne irigyeld ettől a suhanctól az én magasztalásomat, magam is igen sóvárgok rá, hogy szépet mondjak róla.

- Úgy, úgy! Alkibiadész! - kiáltott föl Agathón. - Nem maradhatok itt tovább, inkább helyet cserélek, csak hogy Szókratész dicsérjen engem!

- Mindig így szokott lenni! - dohogott Alkibiadész. - Szókratész jelenlétében senki se férközhet a szépfiúkhoz. Most is milyen ügyes ürügyet talált, hogy Agathón mellé heveredjék.

Agathón fölállt, hogy Szókratész mellé heveredjék. Hirtelen újabb tivornyázók érkeztek a kapuhoz, igen sokan, és a nyitva talált kapun át - valaki ugyanis kiment - bezúdultak, és leheveredtek eget verő zsvajgással, és mindenkinek vedelni kellett a bort, csak úgy összevissza. Erixümakhosz és Phaidrosz és mások elvonultak - mesélte Arisztodémosz -, ő maga elszunnyadt, és - hosszú éjszaka lévén - igen soká aludt, s csak reggel kakasszóra ébredt föl. Fölocsúdván látta, hogy a többiek még alusznak, vagy már elmentek. Csak Agathón, Arisztophanész és Szókratész van ébren, és jobb kézre adva át, egy nagy kehelyből isznak. Szókratész vitázott velük. Szavaira Arisztodémosz már nem emlékezett, mert nem volt jelen eleitől fogva, és közben el is szundított. Szerinte beszélgetésük lényegében akörül forgott, hogy Szókratész mindenáron arról akarta meggyőzni őket, miszerint aki egyszer jó tragédiákat ír, annak szükségképp kell értenie a komédiaíráshoz is és viszont, mert aki egyszer mestere ennek, mestere kell legyen annak is. Amazok csak ráhagyták, de oda se figyeltek, mert már nagyon álmosak voltak. Először Arisztophanész bölintott el, aztán már késő reggel Agathón is. Szókratész pedig, miután mindkettőt elaltatta, fölkelt és elindult, Arisztodémosz pedig szokása szerint a nyomában. Szókratész a Lükeionba ment, ott megmosakodott, és mint máskor is, ott töltötte a napot. Aztán ahogy este lett, hazament és lenyugodott.